4. ÜNİTE
KELAM İLMİ VE GÜNCEL MESELELER

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Günümüzde insanların inkâra yönelme sebeplerini arkadaşlarınızla tartışınız. Çevrenizde insanların dinî bir yaşantıyı tercih etmemesinde etkili olan şeylerin neler olduğunu araştırınız.
2. Hümanizm, ateizm, deizm, pozitivizm, nihilizm, sekülerizm, satanizm kavramlarını araştırınız.
3. Allah'ı (c.c.) inkâr mümkün müdür? Allah (c.c.) olmaksızın hayatı, ölümü, ruhu, dünyayı, ahireti, insanın şuur ve iradesini, canlılığın kaynağını, mutluluğu anlayıp anlamlandırabilir miyiz? Çevrenizdeki insanlarla görüşüp düşüncelerini defterinize yazınız.
4. "Ben sadece gördüklerime inanırım." diyerek her şeyi görünen dünyaya indirgeme yaklaşımı, imanın ve özellikle gayba inanmanın ruhuyla bağdaşır mı? Araştırınız.

1. Günümüzde Kelam İlmi

N NOT EDELİM

Her ilim dalında olduğu gibi kelam ilminin de ele aldığı konuları (mevzu), kendine mahsus olarak bu konuları ele alış yöntemi (usul) ve belirli bir amacı (gaye) vardır.

Kelam ilmi, iman esaslarını açıklayan, iman esaslarına yöneltilen eleştirilere cevap veren bir ilimdir. Hemen her ilim dalında olduğu gibi kelam ilminin de ele aldığı konuları (mevzu), kendine mahsus olarak bu konuları ele alış yöntemi (usul) ve belirli bir amacı (gaye) vardır.

Öteden beri kelam âlimleri konu, amaç ve yöntem itibariyle kelam ilmini sistemleştirme çabası içinde olmuşlar ve bize çok zengin bir literatür bırakmışlardır. İnsanlık tarihinin büyük değişimleri dışında dinlerin inanç meselelerine yaklaşımı çoğunlukla aynı kalmış, konular hem muhteva hem de usul yönüyle yüzyıllar boyunca benzer kalıplarda aktarılagelmiştir. Ama dinleri derinden etkileyen büyük değişim dönemleri de yaşanmıştır. Dinlerde sabit ve değişmez bir öz olduğu gibi zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanan boyutlar da söz konusudur. Bu durum bazı disiplinler için de geçerlidir.

Bu bağlamda kelam ilminde klasik terimlerle söyleyecek olursak mesâil denilen ana konular yanında bir de vesâil adı verilen, ana konuları anlamaya vesile ve yardımcı olan konular vardır. Mesâil aynı kalmakla beraber vesâil değişebilmiştir.

Kelam ilminin açıkladığı ve savunduğu inanç esaslarında başlangıçtan bugüne kadar herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak 16. yüzyıldan itibaren özellikle Batı dünyasında yaşanan gelişmeler ve değişmeler İslam dünyasını da etkisi altına almaya başlayınca kelam ilminin önüne bazı yeni problemler çıkmıştır. Öz itibariyle çoğunlukla aynı olmakla birlikte yöntem ve yaklaşım açısından yeni sorular ve sorunlar belirmiştir.

İnsana, bilgiye, kâinata, dünyaya, dine, bilime bakışlar değişmiş, yeni dünya görüşleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu anlamda yeni felsefi akımlarla yüz yüze gelinmiştir. Sadece Müslüman kelamcıları değil bütün ilâhiyatçıları ilgilendiren ve dinleri derinden etkileyen yaklaşımlarla muhatap olunmaya başlanmıştır.

Rönesans, Reform, hümanizm, düalizm, sekülerizm, aydınlanma, pozitivizm, rasyonalizm, progressivizm, materyalizm, nihilizm, ateizm, empirizm, deizm, mekanizm gibi modern Batı düşüncesinin kilometre taşları diyebileceğimiz süreçlerle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Başta Hristiyanlık olmak üzere bütün dinler ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren de İslam dünyası, modern Batı'nın fikir ve inanç problemleriyle yüzleşmek ve hesaplaşmak zorunda kalmıştır.

Bu yeni dönemde Batı'nın kendi tarihi ve diniyle hesaplaşması esnasında türetilen ve büyük ölçüde materyalizm ve pozitivizm temelli felsefi, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teoriler, İslam inançları açısından da tehdit ve tehlike oluşturmaya başlamıştır. Özellikle bazı konularda geçmişte kullanılan yöntemler, ortaya konulan deliller artık istenilen ölçüde ihtiyaçlara cevap veremez olmuştur.

İşte Yeni İlm-i Kelam, modern dönemin sonlarına doğru 19. yüzyılın son çeyreğinde temelleri atılan ve büyük ölçüde 20. yüzyılda çerçevesi netleşen bu yeni dönemde, yeni bir yaklaşım biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni İlm-i Kelam, yeni ortaya çıkan bir ilim değil, kelam ilminin kendini yenilemiş hâlidir.

T TARTIŞALIM

Kelam ilminin değişen şartlar karşısında kendisini yenilemesi niçin bir zorunluluktur? Yeni İlm-i Kelam olmasaydı güncel meselelere ve özellikle çağdaş inanç problemlerine karşı Müslümanlar ne yapabilirdi? Tartışınız.

Yeni İlm-i Kelam, "materyalizm, pozitivizm, Darwinizm, Freudizm gibi akımların dine ilişkin yaklaşımlarına cevap vermeye çalışan, yeni felsefi cereyanları eleştiren, yeni bilimsel verileri kullanan, Allah'ın (c.c.) varlığını yeni yöntemlerle ispata çalışan, akaid konularını ispat ve izah ederek mukaddesatı savunan bir ilim" olarak tarif edilmektedir.[1]

Yeni İlm-i Kelam hareketiyle birlikte klasik kelamın kapsam ve içeriği ile yönteminde bazı değişiklikler yaşanmıştır:

- Konular arasında önem ve öncelik sıraları yeniden gözden geçirilmiş, geçmişte üzerinde çokça durulan bazı konular (madde, cevher-araz, zat-sıfat ilişkisi gibi) bir kenara bırakılarak ispat-ı vacip (Allah'ın varlığının delillerle ortaya konulup ispatlanması) gibi konular öncelenmiştir.
- Geleneksel kelamda ele alınmayan bazı konulara yer verilmiştir. Örneğin; insan hakları, özellikle kadın hakları ve kadının toplumsal konumu, İslam dininin diğer dinlerle mukayesesi gibi.
- Modern dönemin bilimsel verilerine daha çok ağırlık verilmiştir. Bilim-din ilişkisi çözümlenmeye çalışılmış, ispat-ı vacip konusunda hudûs ve imkân delili yerine gaye ve nizam delili öne çıkarılmıştır.
- Felsefi, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teoriler kendi argümanları çerçevesinde ele alınarak tartışılmış ve inanç açısından tutarsızlık içeren iddialarına cevaplar verilmiştir. Mekanizm fikrinin temelsizliği üzerinde durulmuş, Darwinizm, pozitivizm ve Freudizm'in iddiaları eleştirilmiştir.
- Yeni İlm-i Kelam'la birlikte herhangi bir mezhebi taklide dayalı yaklaşım bırakılarak içtihat ve görüşler arası tercihe dayalı anlayış benimsenmiş, klasik kelam problemleri eleştirel bir bakış açısıyla gözden geçirilerek tartışmaya açılmıştır.

Dönemin kelamcıları bu ilmi güncelleştirmek, sağlam ve doğru temellere dayandırmak çabasında olmuşlardır. Ancak modern bilim ve düşüncenin mutlaklaştırılması, Batı'dan gelen her şeyin sanki hakikatmiş gibi kabul edilmesi ve aklın fazlaca öne çıkarılması gibi olumsuz ve sakıncalı yönelişlere kısmen de olsa kapılabilmişlerdir. Bu dönemde yazılan eserlerde, ele alınan konuların kısa, sade ve anlaşılır olması, ihtilaflara ve ayrışmalara götürecek konulardan sakınılması, ittihad-ı İslam (İslam birliği) fikri doğrultusunda çalışılması, kelamın bütün konuları yerine seçilmiş konularda, dinin ferdî ve toplumsal boyutuna dair eserler verilmesi, dinin bir bütün olarak ele alınması ve savunulması gibi hususlar öne çıkmaktadır.[2]

2. Kelam İlmi ve Güncel Konular

Batı dünyasında özellikle 16. yüzyılda başlayan Rönesans ve Reform hareketleri, zamanla hümanizm, sekülerizm, rasyonalizm gibi duraklardan geçerek 19. yüzyılda pozitivizme dönüşmüş ve insanlık belki de ilk defa bu yüzyılla birlikte kitleler hâlinde dinin ve ahlakın inkârına doğru sürüklenmiştir.

Pozitivizmin akla, bilime, deney ve gözleme vurgu yaparak dinî, vahyi, kutsal olanı sürekli eleştirmesi ve dinin artık miadını doldurduğu tezini sürekli gündeme getirmesi, zaman içinde insanları materyalizm, ateizm, nihilizm gibi açmazlara sevk etmiştir. İnançsızlığın yayılmasına ve toplumsal yapının çözülmesine neden olan bu tür düşünceler, zamanla Müslüman toplumlar arasında da yaygınlaşmıştır.

T ARAŞTIRALIM

Modern Batı düşüncesinde diğer bütün akımları etkileyen ve hepsini şekillendiren anlayışlardan birisi de hümanizmdir. Hümanizm ilk planda insan sevgisi gibi sunulmak istense de özü itibariyle insan merkezci ve beşerperest bir anlayıştır.

Hümanizm konusunu araştırarak modern Batı düşüncesinin belirleyicilerinden olan bu akımı öğreniniz.

1 Cemalettin Erdemci, "Yeni İlm-i Kelam", Kelam'a Giriş, s. 107.
2 Ulvi Murat Kılavuz-Ahmet Saim Kılavuz, Kelam'a Giriş, s. 74 vd.

Bugün pozitivizm, nihilizm ve ateizm gibi Tanrı'yı inkâr eden akımlar eski canlılıklarını kaybetmişlerse de bir bilinç ve tavır olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu inkârcı akımlar genel özellikleri bakımından modern Batı düşüncesinin hümanizm ve sekülerizm temelleri üzerinde yükselmekte ve bir yandan güya insanı Tanrı'ya karşı yüceltip özgürleştirmektedir. Öte yandan ahiret düşüncesini unutturarak insanların dünyevileşmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde hümanizm, Allah'a (c.c) imanı devre dışı bırakarak adeta insanı tanrılaştırmakta, sekülerizm ise ahirete imanı unutturarak insanı sadece bu dünya için yaratılmışçasına bu dünyanın hazlarına yönlendirmektedir.

T TARTIŞALIM

Günümüzde inanç bakımından en çok cevap verilmesi gereken sorular ve sorunları tespit ederek arkadaşlarınızla tartışınız.

Bu akımlar karşısında Allah'a (c.c) ve ahirete iman başta olmak üzere dinin inanç esaslarını savunmak, vahyi ve nübüvveti temellendirmek, dine dışarıdan yapılan saldırılara cevap vermek ve içeride oluşabilecek kuşkuları giderebilmek öteden beri kelam ilminin vazifesi olmuştur. Ancak klasik kelam kaynakları bu modern inkârcı akımlara cevap verebilecek usul ve içerikte olmadığı için bu ilmin yenilenmesi zarureti ortaya çıkmıştır.

Yeni İlm-i Kelam, bütün şekilleriyle inançsızlığı (ateizm, agnostisizm, pozitivizm, nihilizm vb.) reddeden, dine karşı yapılan her türlü tenkide cevap veren, çağımıza uygun metotlarla Allah'ın (c.c) varlığını ispat eden ve İslam inanç esaslarını açıklayıp savunan bir ilimdir.

Bu tanımda yer alan inkârcı akımlar yanında modern dönemde ortaya çıkan yeni bazı görüşleri de değerlendirmek Yeni İlm-i Kelam'ın vazifeleri arasındadır. Yeni İlm-i Kelam, çağdaş batının yüz yüze gelip hesaplaşmak durumunda kaldığı bütün felsefi akımlarla yüzleşmek ve bu akımların İslam akaidi açısından zararlı yönlerine cevap vermek zorundadır. Bu sebeple günümüz insanının temel inanç problemlerine kaynaklık eden bu çağdaş inkârcı akımları tanımak gerekmektedir. Aşağıda inkârcı akımların sebep olduğu çağdaş inanç sorunları, bu akımların kısa tanıtımlarıyla birlikte ele alınacak ve İslam akaidi açısından değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1. Deizm

Deizm, Tanrı'nın varlığını ve âlemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akla dayalı bir tabiî din anlayışı çerçevesinde, nübüvveti şüphe ile karşılayan veya inkâr eden felsefi ekoldür. Kavram her ne kadar Latince Tanrı anlamına gelen Deus kavramından türetilmişse de zamanla dini, kiliseyi, nübüvveti ve vahyi kabul etmeyenlere isim olarak kullanılmıştır. İlk planda kiliseye ve papazlara karşı ve özellikle Hristiyanlığın modern bilimle çeliştiği iddia edilen dogmalarına karşı ortaya çıkan bu görüş, zamanla ya doğrudan ateist olan ya da ateizme götüren fikirleri savunan filozofların ekolü hâline gelmiştir.

Yaklaşımlarına bakıldığında deizm, herhangi bir vahyedilmiş dine bağlı olmaksızın Tanrı'nın varlığını kabul etmek, bununla birlikte O'nun ilim ve irade gibi sıfatlarını reddetmek, böyle bir varlığın âlemde tesirleri gözlenen veya tezahür eden hikmet ve inayetinin bulunmadığına inanmak, ahireti inkâr etmek, hususi bir dine ait -Tanrı'nın varlığı dışındaki- bütün itikat esaslarını reddetmek şeklinde de tanımlanabilir. [3]

D DEĞERLENDİRELİM

"Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O hâlde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar." (Bakara suresi, 186. ayet.)

Yukarıdaki ayet ışığında deizmin "yaratan ama ilgilenmeyen Tanrı" düşüncesini değerlendiriniz.

3 bk. Hüsamettin Erdem, "Deizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 110.

Geçmişte bazı filozofların ve hatta İslam dünyasında Ebu Bekir Zekeriyya er-Râzî gibi bazı düşünürlerin deizmi benimsediği kabul edilir. Ancak deizmi, Orta Çağ'ın fikir ve inanç ikliminden Yeni Çağ'a girerken Hristiyanlığın yaşadığı teolojik buhranın ve Batı medeniyetine has tarihî şartların bir ürünü olarak değerlendirmek isabetli olacaktır.

T TARTIŞALIM

Yaratan ama ilgilenmeyen bir Tanrı, nübüvvet ve vahyin, dua ve ibadetin olmadığı bir din sizce de eksik olmaz mıydı? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Deistler, Tanrı'nın varlığını ve âlemi yaratan olduğunu kabul ediyorlar ama O'nun âleme ve insana müdahil oluşunu kabul etmiyor, vahyi ve nübüvveti reddediyorlar. Bu yönüyle özellikle Tanrı'nın olmazsa olmaz sıfatlarını iptal ederek adeta O'nu yaratılış sonrasında çekip giden ve evrenle ilgilenmeyen âtıl bir Tanrı konumuna itiyorlar.

Deistlere göre kâinat, Tanrı tarafından tasarlanan, hareketi başlatılan fakat dışarıdan müdahale olmadan doğa kanunlarına uygun şekilde işleyen bir bütünlük olarak kabul edilmektedir.

İslam'ın Deizm'e Bakışı

Dinimizde Allah (c.c), âlem ve insan arasındaki ilişki deizmin dar ve sığ yaklaşımından çok geniş ve çok zengindir. Âlemlerin rabbi olan Allah (c.c) yaratıcı faaliyeti, ilmi, külli ve cüzi her şeyi bilmesi, hikmeti, kudreti, dualara icabeti, rızıklandırıcılığı, her türlü ikram, ihsan ve lütfuyla âleme her an müdahale eden yüce bir varlıktır. Allah (c.c) bir defada olup bitmiş bir yaratmanın faili değildir, sürekli ve her an yaratma hâlindedir.

"Göklerde ve yerde bulunan herkes, O'ndan ister. O, her an yaratma hâlindedir."[4]

İslam inancında Allah (c.c), her an evreni yarattığı gibi vahiyle de insan hayatına ve tarihe müdahale eder. O, seçtiği peygamberler aracılığıyla insanlara mesaj göndermiştir. İnsan da bu mesaja verdiği cevapla Allah (c.c) katında inancı, ibadeti ve duasıyla bir değer kazanır.

İslam inancında Allah (c.c), âlem ve insan arasındaki ilişki deizmin bir defa olup bitmiş, yapan-yapılan ilişkisi gibi değildir. Sürekli yaratma, vahiy ve rahmetle Allah'tan (c.c) âleme ve insana doğru inen; boyun eğme, dua ve ibadetle de âlemden ve insandan Allah'a (c.c) yükselen dinamik ve canlı bir ilişkidir.

D DİKKAT EDELİM

İslam inancında Allah, âlem ve insan arasındaki ilişki deizmin bir defa olup bitmiş, yapan-yapılan ilişkisi değildir. Sürekli yaratma, vahiy ve rahmetle Allah'tan (c.c) âleme ve insana doğru inen; boyun eğme, dua ve ibadetle de âlemden ve insandan Allah'a (c.c) yükselen dinamik ve canlı bir ilişkidir.

Allah-âlem-insan ilişkisini çok açık biçimde ortaya koyan pek çok Kur'ân ayeti vardır:

- **"Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın."**[5]
- **"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız."**[6]

4 Rahmân suresi, 29. ayet.
5 En'âm suresi, 59. ayet.
6 Kâf suresi, 16. ayet.

A ARAŞTIRALIM

A'râf suresi, 54. ayet; Furkân suresi, 1-2. ayetler; Mümin suresi, 64. ayet; Yunus suresi, 5. ayet; Nahl suresi, 10-12. Ayetler

Yukarıda verilen ayetleri http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/ adresinden araştırarak deizmin tanrı anlayışını iptal eden yönlerini arkadaşlarınızla müzakere ediniz.

2.2. Politeizm

İlâhî gerçekliğin özü itibarıyla, bir değil de çok olduğunu, birden çok tanrının var olduğunu savunan anlayışa; tabiat güçlerinin, ölülerin, birtakım hayvanların ilâhlaştırılmasının sonucu olarak ortaya çıkan ve birden çok tanrının varlığını kabul eden inanca politeizm denir.[7]

İslam'a göre ilk insandan itibaren insanlığın temel inancı, Allah'ın (c.c) varlığı ve birliği esasına dayanan tevhit akidesi olmuştur. Hz. Âdem'den bu yana bütün peygamberler insanlığa tevhit akidesini tebliğ etmişler ve kendileri de bu inançla insanlara önderlik ve örneklik etmişlerdir. Günümüzde dinler tarihi alanında yapılan yeni araştırmalar da ilk inanışların Allah'ın (c.c) birliğine dayalı olduğunu, çok tanrıcılığın (politeizmin) bir sapma olarak sonradan ortaya çıktığını göstermektedir.

B BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de üzerinde en çok durulan konu tevhit inancıdır. Allah bütün günahları bağışlayacağını ancak şirki affetmeyeceğini bildirir.

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."

(Nisa suresi, 48. ayet.)

Din konusunda aslolan tevhit olmakla birlikte tarih boyunca Allah'ı (c.c) bırakıp kendilerine başka tanrılar edinen insanların ve toplulukların da var olduğu bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı tabiat güçlerini, bir kısmı ruhları, bir kısmı da kendi yaptıkları putları tanrılar olarak kabul etmişler ya da Allah'ın (c.c) yanında başka tanrıların da olduğuna inanmışlardır. Bazı toplumlarda ise çok tanrı inancı, her kabileye ait tanrılar olarak kendini göstermiştir.

Politeizme göre birden çok tanrı vardır ve tanrıların sayısı belirsizdir. Ayrıca çok tanrıcılık inancında tanrıların farklı görevleri bulunur ve her tanrının belirli bir görevi vardır. Bu inancı benimseyenler çoğunlukla Allah'ın (c.c) yaratıcı ve güçlü olduğunu kabul etmektedirler. Ancak bunun yanında Allah'tan (c.c) başkalarına olağanüstü güçler atfederek onlardan yardım beklerler. Tarih boyunca melek, şeytan, cin ve ataların ruhları gibi görülemeyen tabiatüstü varlıklara ilâhlık yakıştırılarak şirke düşülmüştür. İnsanların ölüleri, birtakım hayvanları, ay, güneş, yıldız gibi gök cisimlerini tanrılaştırarak putperestliğe ve politeizme gidebildiği de görülmüştür.

Her ne şekilde olursa olsun çok tanrıcılık (politeizm), bu tür birden fazla tanrı inanışlarının ortak adı olarak kullanılmaktadır. Çok tanrıcı inanışlar Babil ve Asurlular'da, Eski Yunan'da, Eski Mısır'da, Afrika dinlerinde ve Cahiliye Dönemi Arap toplumunda var olmuştur. Hinduizm de çok tanrılı dinlere örnek olarak verilebilir.

A ARAŞTIRALIM

Tarih boyunca insanların şirke düşme sebeplerini araştırınız. Birden çok varlığa ilâhlık yakıştırmanın ve Allah'a inanmanın yanında sadece O'na has olması gereken özellikleri başka varlıklarda da görmenin nedenleri üzerine düşününüz.

7 Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s.389.

B BİLGİ KUTUSU

Allah'tan başka tanrı edinmek ve Allah'a ortak koşmak İslam'da şirk; Allah'a ortak koşanlar da müşrik olarak adlandırılmaktadır. Dinimize göre Allah'ın kesinlikle affetmeyeceği günah şirktir ve şirk çok büyük bir zulümdür.

"Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti."

(Lokman suresi, 13. ayet.)

Burada kadir-i mutlak bir büyük tanrı egemenliğindeki çok tanrıya inanma şeklinde ortaya çıkan henoteizm anlayışına; hayır ve şer tanrıları şeklinde tanrısal özellikleri iki başlıkta ele alan düalist dinlere (Mecusîlik, Maniheizm vb.); eski Mısır, Babil, Asur, İran, Hint geleneklerinde rastlanan ve Budizm, Hinduizm, Hristiyanlık gibi dinlerde de farklı yorumlara konu olan üçlemeci (teslis) dinlere de politeizm başlığı altında işaret etmek yerinde olur. Cahiliye Araplarında görülen putperestlik ve şirk anlayışı yanında Roma paganizmi de bir tür putperestlik olarak çok tanrılı dinler kategorisinde değerlendirilebilir.

Çok tanrıcı inanç sistemlerinde, tanrılar bireysel yetenek, güç, ihtiyaç, arzu ve benzeri özelliklere sahip karmaşık kişilikler olarak ortaya çıkabilmektedir. İlâhî dinlerde yalnızca Tanrı'ya ait olduğuna inanılan isimler ve sıfatlar politeist anlayışlarda adeta tanrılara ve tanrıçalara paylaştırılmış durumdadır (Öfke ve savaş tanrısı, bereket tanrıçası, güzellik tanrıçası, kudret tanrısı, aşk tanrıçası vb.). Bu inanışlarda tanrılar ve tanrıçalar, baba tanrı, eşler, oğullar, kızlar şeklinde ve çoğunlukla panteonlarda (mesela Antik Yunan mitolojisinde Olimpos Dağı'nda) birlikte yaşarlar. Bu tanrılar sınırsız güç ve bilgiye sahip değildir, bunun yerine, insan benzeri kişisel özelliklere sahiptirler (antropomorfizm). Mesela yerler, içerler, öfkelenirler, evlenirler, çoğalırlar, kıskanırlar, savaşırlar ve tüm bunlara ek olarak bazı bireysel güç, yetenek ve bilgilere sahip varlıklar olarak tasvir edilirler.

N NOT EDELİM

Kur'an-ı Kerim'de şirk reddedilirken, Allah'ın yaratması yanında emretmesi ve yönetmesi bakımından da tek, eşsiz ve benzersiz olduğu vurgulanır. "Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir."

(A'raf suresi, 54. ayet.)

"Allah, birbiriyle çekişen ortak sahipleri bulunan bir (köle) adam ile yalnızca bir kişiye ait olan bir (köle) adamı örnek verdi. Bu iki adamın durumu hiç bir olur mu? Hamd Allah'a mahsustur. Hayır, onların çoğu bilmiyorlar."

(Zümer suresi, 29. ayet.)

A ARAŞTIRALIM

Aşağıda verilen ayetleri http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/ adresinden araştırarak İslam'ın şirki kesinlikle hoş görmemesinin sebeplerini arkadaşlarınızla müzakere ediniz:

(Nisâ suresi, 116. ayet; Yunus suresi, 18. ve 66. ayetler.)

İslam'ın Politeizme Bakışı

Allah'tan (c.c) başka tanrı edinmek ve Allah'a (c.c) ortak koşmak İslam'da "şirk", Allah'a (c.c) ortak koşanlar da "müşrik" olarak adlandırılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de kıssaları anlatılan bütün peygamberler öz itibariyle şirke karşı tevhit mücadelesi veren öncü kişilerdir. Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın (c.c) varlığından daha çok, birliği üzerinde durur ve temel problem olarak şirk meselesine odaklanır. Kur'ân'da, **"Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler."**[8] buyurularak insanın pek çok şeyi putlaştırabileceğine, böylece inancına şirk karıştırabileceğine dikkat çekilmiştir.

- "**De ki: Hangi şey şehadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: Ben buna şahitlik etmem. O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım, de."**[9]
- **"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."**[10]

2.3. Agnostisizm

Sözlükte bilinmezcilik ya da bilinemezcilik anlamına gelen agnostisizm, insanların mutlak bilgiye ve hakikate ulaşamayacağını, özellikle de Tanrı hakkında kesin bilgi elde etmenin mümkün olmadığını savunan felsefi yaklaşımı ifade eder. Özellikle pozitivist ve materyalist akımların dayanak noktalarından birisi olarak kullanılabilen bir akımdır.[11]

"Agnostisizm, aslında özü itibariyle Tanrı'nın varlığını kesin olarak kabul eden teizm kadar Tanrı'nın yokluğunu savunan ateizme de karşıdır. Agnostiklere göre Tanrı'nın varlığı kesin olarak bilinemeyeceği gibi yokluğunu iddia etmek de doğru değildir. Çünkü o da kesin olarak bilinemez."[12] Antik Yunan'da sofistler ve Protagoras'ta görülebilen bu yaklaşımı modern Batı düşüncesinde ortaya koyan kişi Thomas Huxley'dir.

Agnostikler din meselesinde olduğu gibi bilgi konusunda da genelde kuşkucu yaklaşımı esas alırlar. Agnostik bakış açısında, Tanrı'nın varlığı yanında ahiretle ilgili meselelerin de doğrulanması mümkün görülmez ve herhangi bir dini benimsemek anlamsızdır.

B BİLGİ KUTUSU

Din felsefesi tartışmalarında bir yaklaşım olarak kabul edilen agnostisizme göre, şeyler hakkında ve özellikle dinî meseleler hakkında doyurucu bilgiye ve nihai hükümlere ulaşmak imkânsızdır.

8 Yusuf suresi, 106. ayet.
9 En'âm suresi, 19. ayet.
10 Nisâ suresi, 48. ayet.
11 İlhan Kutluer, "Agnostisizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 27, s. 41.
12 Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 264.

Bu akımın İslam dünyasında fazla karşılığı olmamıştır. Çünkü İslam düşünce sisteminde bilginin ulaşılabilirliği, ifade edilebilirliği ve kesinliği bütün ekollerde ittifakla kabul edilmektedir. Dinimizde kişinin iman etmesi için kesin bir bilgiye sahip olması, tasdikini kesin ve net bir şekilde yapması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında şüphe, bilememe, tereddüt hâli, kararsızlık, belirsizlik vb. hususlar imanla ve tasdikle bir arada değerlendirilebilecek kavramlar değildir.

Günümüzde agnostik kavramı daha çok, Tanrı'nın yokluğunu kanıtlamak için özel bir çaba içine girmeyen, ancak Tanrı'nın varlığını kabullenmiş bir tarzda da yaşamayan kişileri anlatmak için kullanılır. Agnostikleri din ve Tanrı meselelerine duyarsız olanlar, ilgisiz davrananlar, bu meseleleri konuşmak istemeyenler şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

T TARTIŞALIM

Zaten tercihinize göre değerlendirmeye tabi tutulacağınız bir imtihan dünyasında, Tanrı'nın varlığını salt görmeye ve kesin olarak bilmeye indirgeyerek şüphe, kararsızlık ve belirsizlik hâlini öne çıkarmak bir kaçış değil midir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam inancına göre bilgi meselesine sofistler, septikler, rölativistler ve agnostikler gibi yaklaşmak doğru olmadığı gibi dine ve dinî meselelere duyarsız ve ilgisiz davranmak da kabul edilemez. Kur'ân-ı Kerîm'de bilginin kesin ve kat'î olmasının önemine dikkat çekilir, inancın burhana ve hikmete dayalı olması övülür, Müslümanlar'ın basiret üzere inandığı belirtilir ve inananın da inkâr edenin de delil üzere hareket etmesi gerektiği vurgulanır. Zanna tabi olmak, şüpheye düşmek, delilsiz konuşmak, sorgulamadan körü körüne inanmak ve bilinçsizce anlayışların peşinden gitmek eleştirilir.

- **"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."**[13]
- **"De ki: Şüphesiz ben Rabbim'den gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır."**[14]
- **"Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tabi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler."**[15]

A ARAŞTIRALIM

Aşağıdaki ayetleri http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/ adresinden araştırarak, İslam'da zannın ve şüpheciliğin yerini arkadaşlarınızla müzakere ediniz:

(Yusuf suresi, 108. ayet; Âl-i İmrân suresi, 60. ayet; Bakara suresi, 111. ayet; Yunus suresi, 36. ayet.)

2.4. Pozitivizm

Pozitivizm, Fransızca'da "gerçek, olgu, kesin, kanıtlanmış, olumlu" gibi anlamlara gelen positif kelimesinden türetilmiştir. Terim olarak modern bilimi temele alan; bâtıl inançları, metafizik ve dinî, insanlığın ilerlemesini engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları olarak gören dünya görüşünün adıdır.[16]

"Metafizik ile bilim arasına kesin sınırlar koyan, dogmayı ve sezgisel olanı bilimsel etkinlik alanından uzaklaştıran ve üzerinde odaklanılması gereken tek bilgi türü olarak bilimsel bilgiyi öne çıkaran pozitivizm, dinî ve metafizik söylemlerin yerini akla, gözleme ve deneye dayalı pozitif bilginin almasını öngörür."[17]

13 İsrâ suresi, 36. ayet.
14 En'âm suresi, 57. ayet.
15 En'âm suresi, 116. ayet.
16 İlhan Kutluer, "Pozitivizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 34, s. 335.
17 Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 1299.

A ARAŞTIRALIM

Geçmişin kötü ve karanlık, gelecek günlerin ise hep daha iyi olacağını kabul eden, insanlığın sürekli ilerlediğini savunan ve pozitivizmin de temeli olan "düz-doğrusal ilerleyen tarih anlayışını" (progressivizm) araştırınız.

Pozitivizm, modern Batı düşüncesinde sadece bilim alanıyla sınırlı kalmamış, adeta bir sosyal teoriye ve bir dünya görüşüne dönüştürülmüştür. Fransız filozof Auguste Comte (1798-1857) ile ortaya çıkan bu akıma göre olgular ve deneyler dışındaki bilgiler teolojik ve metafizik bilgi olarak görülür ve reddedilir. Bilimsel bilgi insanın her türlü ihtiyacını karşılayacak, zamanla bilim, her bakımdan insana tatmin edici bir çevre yaratma imkânı sağlayacaktır.

Düz-doğrusal ilerleyen bir tarih anlayışı çerçevesinde, içinde bulunulan zamana kadar geçen süreyi bilim öncesi teolojik, metafizik devirler olarak gören bu akım, ilerleyen insanlığın artık geçmişte kalan dinlere ve metafizik bilgilere değer vermemesi gerektiğini savunmaktadır. Pozitivizme göre din, toplumun ilkel dönemlerinde bir ihtiyacı karşılamış olabilir ama bilimin ilerlemesiyle birlikte artık dine ihtiyaç kalmayacaktır.

B BİLGİ KUTUSU

Comte'un Üç Evre Yasası

Pozitivizmin kurucusu Auguste Comte tarafından ortaya atılan bir iddiaya göre insanlık tarihini, teolojik evre, metafizik evre ve pozitif evre olmak üzere üç evrede değerlendirmek mümkündür. Modern döneme kadar insanlık dinle ve metafizik bilgilerle uğraşmış ama bilimin gelişmesiyle başlayan ve artık dine de metafiziğe de ihtiyaç bırakmayan yeni bir evreyle yüz yüze gelmiştir. Ona göre pozitif evre, insanlığın geldiği son aşamadır ve bu aşamada insanlığa hâkim olup yön verecek ana unsur bilim ve bilimsel bilgi olacaktır.

İslam'ın Pozitivizme Bakışı

Geçmişten günümüze insanlığın hep inanıyor olması ve bilimsel gelişmelerin iddialara rağmen inanma ihtiyacını ortadan kaldıramaması, pozitivizmin gelecek öngörülerini iptal etmiştir. Özellikle 19. yüzyılda nispeten etkili olsa da 20. yüzyılla birlikte dinin bir ihtiyaç olmaktan çıkması şöyle dursun, iki büyük savaştan sonra insanlık açısından daha büyük bir ihtiyaç olarak belirmesi, pozitivizm yaklaşımının iflası olarak da değerlendirebilir.

Zaten pozitivizmin geçmişe dair tespitleri de bilimsel gerçeklere değil, masa başında üretilen bazı teorilere ve insanlık tarihine ilişkin kasıtlı okumalara dayanmaktadır. Öngördüğü şekilde dinleri ve metafizik yaklaşımları kendince tarihin çöp sepetine atmak isteyen pozitivizmin kendisi yaklaşık yüzyıl içinde bir görüş olarak geçersiz ve tutarsız görülmüş, hem geçmişe dair tespitleri hem de geleceğe yönelik öngörüleri iflas etmiştir.

T TARTIŞALIM

Din-bilim ilişkisini araştırınız. Dinin bilime ve gelişmeye engel oluşturduğu iddiasıyla, bilimin inancı ve dinleri reddetmeye götürdüğü anlayışını tartışınız.

TARTIŞALIM

Pozitivizmde ve diğer bazı anlayışlarda iddia edildiği gibi bilim, insanların tüm ihtiyaçlarına cevap verebilir mi? Dinlerin olmaması durumunda sadece bilimin verileriyle oluşturulmuş bir hayat, insanı çok dar bir alana hapsetmiş olmaz mı? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Çünkü her ne kadar bilimsel temellere dayandırılmak istense de pozitivizm, aslında bilimle ve bilimsellikle alakalı olmayıp, özellikle dine ve metafizik bilgiye ideolojik bir karşı bakış açısıyla yaklaşmayı ifade eder. Bu yönüyle pozitivizmi bir ideoloji ve bir dünya görüşü olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Ama bu akım özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda sadece bilim çevrelerini değil, dindarları ve ilâhiyat çevrelerini de derinden etkilemiş, inanan insanları bilimsellik karşısında komplekse sokan ve inançlarından kuşku duyan bir anlayışa sürüklemiştir. Bu süreçte pozitivizmi etkili kılan hususların başında bilimsellik ve ilerleme kavramlarının büyüleyici etkisi dile getirilebilir. Müslümanlar arasında da etkileri olan pozitivizm, "geri kalmışlık" ile "ilerleme" düşünceleri arasına sıkıştırılan Müslüman düşünürlere ilk planda bir çıkış kapısı olarak görülebilmiştir.

Ülkemizde de Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren belli çevrelerde âdeta yeni bir din gibi alkışlandığı ve özellikle Cumhuriyet'le birlikte ders kitaplarında bilimsel dünya görüşü kılıfıyla uzun bir dönem dayatılan bir anlayış olduğu bilinmektedir.

Pozitivizm özellikle 1950'lerden sonra hem Batı'da hem de İslam dünyasında ciddi eleştirilere tabi tutulmuştur. 1850'lerden 1950'lere kadar neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan bu ideoloji, özellikle bilim felsefesinde ve sosyolojide ortaya konulan yeni yaklaşımlarla birlikte etkilerini kaybetmeye başlamış, günümüzde dine ve dindarlara karşı çıkan dar zümreler dışında artık kabul görmeyen bir anlayışa dönüşmüştür.

Katı akılcılık ve katı bilimcilik anlayışı sebebiyle pozitivizm günümüzde özellikle insanın ruh, duygular, sanat, estetik, inanma gibi manevî ve ruhanî arayışlarına hiçbir çözüm önerememekte, insanı çok dar alanlara hapseden ve olgulara indirgeyen dar bir anlayış olarak eleştirilmektedir.

Pozitivizmin Temel Yaklaşımları:

- Bilimsel bilgi tek geçerli bilgidir.
- Bilginin mümkün olan yegâne nesnesi olgulardır; metafizik ve teolojik düşünceler olgusal karşılığı olmayan spekülasyonlardan ibaret olup anlamsızdır.
- Felsefe bilim dışı bir yönteme sahip olamaz; onun görevi bütün bilimler için ortak olan genel ilkeleri bulmaktır.
- Evrensel ve önsel nitelikli tek bir yöntem söz konusudur ve bu yöntem hem doğa hem de beşerî bilimler için aynıdır; bütün bilimler fiziğe indirgenebilir.

Auguste Comte'un pozitivist anlayışının yanında yeni pozitivizm ya da mantıkçı pozitivizm denilen bir pozitivist anlayıştan daha bahsedilebilir. Bu anlayış daha çok 1920 sonrası Viyana çevresi filozoflarınca savunulan ve felsefeyi dil tahlillerine, mantıksal analizlere indirgeyen, felsefe yapmayı anlam, anlamsızlık, doğrulama gibi kavramlarla sınırlayan bir yönelişi ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre metafiziğin ve dinlerin önermeleri mantıksal analizler açısından anlamsızdır. Çünkü bu önermeler deneyimsel olarak doğrulanamadıkları için boş ve anlamsız önermelerdir.[18]

NOT EDELİM

Katı akılcılık ve katı bilimcilik anlayışı sebebiyle pozitivizm günümüzde özellikle insanın ruh, duygular, sanat, estetik, inanma gibi manevi ve ruhani arayışlarına hiçbir çözüm önerememekte, insanı çok dar alanlara hapseden ve olgulara indirgeyen dar bir anlayış olarak eleştirilmektedir.

18 Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 1291.

Pozitivizm ve mantıkçı pozitivizm, insanı bazen olgulara, bazen deney ve gözleme, bazen salt görünen âleme, bazen de mantıkçı pozitivizmde olduğu gibi dilsel ifadelerin anlam ya da anlamsızlığına indirgemektedir. Oysa insanoğlu duyuları, aklı, kalbi, ruhu, inancı, estetik boyutu, arzuları, yönelimleri vb. pek çok yönüyle külli ve bütünsel bir varlıktır. İnsanı bu yönlerinden sadece birine indirgemek ve diğer boyutlarını yok, anlamsız, boş, saçma saymak doğru bir yaklaşım değildir.

2.5. Ateizm

Genel anlamda teizmin temel iddialarını kabul etmemeyi ve teizmin temel yaklaşımlarına karşı olmayı ifade eden Ateizm, Tanrı'nın var olmadığı inancına dayanan felsefi akımdır. Özel anlamda ise Tanrı'nın varlığını kabul etmemeyi, reddetmeyi içerir. Kabul etmemesine rağmen Tanrı düşüncesiyle ve dindarlarla mücadeleye girmeyen ateistlere negatif ateist, Tanrı düşüncesine savaş ilan eden, Tanrı'ya inanmadığı gibi, inananlarla mücadeleye girerek Tanrı'nın yokluğunu ispatlamaya çalışan ateistlere de pozitif ateist denir.[19]

B BİLGİ KUTUSU

Teizm: Var olan, her şeyin yaratıcısı olan bir Tanrı'nın varlığını kabul etme, Tanrı'nın mutlak ilmine ve gücüne inanma, Tanrı'nın aynı zamanda ilmiyle, iradesiyle, kudretiyle varlıklar üzerinde tasarrufu olduğunu, vahiy göndererek insanlarla iletişime geçtiğini, âleme ve insana daima müdahil olduğunu benimseme.

Teorik ateizm: Tanrı'nın varlığını dışlayan, teizmin ortaya koymaya çalıştığı ontolojik, kozmolojik, teleolojik, psikolojik, ahlaki delilleri reddeden ve ispat-ı vacip konusunda dile getirilen delilleri karşıt deliller getirerek çürütmeye çalışan yaklaşım.

Pratik ateizm: Kişinin hayatını Tanrı konusunu hiç gündemine almadan sürdürmesi, Tanrı sanki yokmuş gibi yaşaması.

İslam'ın Ateizm'e Bakışı

İnsanlık tarihinde Tanrı'ya inanma ve dinleri kabul etme düşüncesi asıldır. Yani insanlar tarihin bütün zaman dilimlerinde bir yaratıcının varlığına inanmışlar ve bu inancı taşıyan insanların sayısı her zaman çok olmuştur. 19. ve 20. yüzyılları dışarıda tutacak olursak insanlık tarihinde hiçbir zaman kitleselleşme durumu olmayan ateizm, arızî bir durum olarak, geçmişte sınırlı sayıda insanı etkisi altına alabilmiştir. İslam dünyasında da az sayıda insanın bu düşünceye kapıldığı bilinmektedir.

Sözlükte "meyledip yönelmek, gerçekten sapmak, emredileni yerine getirmemek, kuşku duymak, mücadele ve münakaşa etmek" gibi anlamlara gelen ilhad, "Allah'ın varlığı veya birliğini, dinin temel hükümlerini inkâr etmek, bunlar hakkında kuşku beslemek veya uyandırmak, dinî kuralları hafife almak" manasında kullanılır. Allah'ın (c.c) isimlerini tahrif ve tağyir ederek O'nu inkâra kalkışmak, Kur'ân'ın Allah (c.c) tarafından gönderildiğine inanmamak ve onu başka birine nispet etmek, haktan sapmak, ayetleri yalanlamak, sapıkça tevil ve tahrif etmek" gibi manalarda da kullanılmıştır.[20]

B BİLGİ KUTUSU

İslam düşüncesinde ateizmle ilgili ön plana çıkan kavramlar zındıklık ve mülhidlik kavramlarıdır. İlhad kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de de geçmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın (c.c) varlığından ziyade birliği meselesine dikkat çekilmiştir. Çünkü Allah'ın (c.c) varlığı insanların zaten kabul ettiği, fıtraten kabule eğilimli oldukları tabiî bir yöneliş şeklinde sunulmakta, hatta bu konuda şüpheye yer olmadığına dikkat çekilmektedir. Bu sebeple ateizm büyük bir problem olarak görülmemiş, insanların inanç konusunda daha çok yüz yüze geldikleri şirk problemi ele alınmıştır.

19 Mehmet Aydın, Din Felsefesi, s. 208.
20 Mustafa Sinaoğlu, "İlhad", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 90.

B BİLGİ KUTUSU

"(Resulüm!) Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."

(Rum suresi, 30. ayet.)

Allah'ın varlığını kabul etmek ve O'na inanmak, tüm insanların yaratılışında olan bir duygu ve fıtrî bir yöneliştir. Kur'an'da bildirildiğine göre din duygusu, Allah'a iman meselesi ve tevhide yönelme özelliği insanın yaratılışında vardır.

Ateizmin mümkün olup olmadığı öteden beri tartışılmıştır. Bazı felsefi yaklaşımlarda bir insanın ateist olabilmesinin mümkün olmadığı, ben inanmıyorum diyenlerin bile ruhlarının derinliklerinde bir Tanrı düşüncesinin var olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Tanrı olmaksızın varlığı, hayatı, hayatın ve canlılığın kaynağını, ruhu, mutluluğu, insanın şuurunu, iradesini, kâinattaki nizamı, dengeyi, inayeti, ikramı ve insanı insan yapan hususları, ahlakı izah etmek, anlamlandırmak mümkün değildir.

B DÜŞÜNELİM

"Andolsun ki onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan, elbette 'Allah'tır' derler. De ki: Öyleyse bana söyler misiniz? Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, O'nun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse, onlar O'nun bu rahmetini önleyebilirler mi? De ki: Bana Allah yeter. Tevekkül edenler, ancak O'na güvenip dayanırlar."

(Zümer suresi, 38. ayet; ayrıca bk. Lokman suresi, 25. ayet; Zuhruf suresi, 87. ayet.)

Ayetlerin meallerini okuyup Allah'ın (c.c) varlığı ve birliği hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Allah'ın (c.c) varlığını kabul etmek ve O'na inanmak, tüm insanların yaratılışında olan bir duygu ve fıtrî bir yöneliştir. Kur'ân'da bildirildiğine göre din duygusu, Allah'a (c.c) iman meselesi ve tevhide yönelme özelliği insanın yaratılışında vardır. **"(Resulüm!) Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."**[21] Peygamber Efendimiz de bunu *"Her doğan kişi fıtrat (tevhide yönelme özelliği) üzere doğar."*[22] ifadesiyle dile getirmiştir.

İnsanoğlu kendi benliğinde ve dış dünyada gözlemleyebileceği pek çok delille Allah'ın (c.c) varlığını kabul eder. Hem iç dünyasında kendi vicdanıyla hem de dış dünyada sayısız işaretlerle Allah'ın (c.c) varlığına yol bulur ve inanır. Fıtratı bozulmamış tüm insanlar için Allah'ın (c.c) varlığına iman etmek hem kolaydır hem de doğal olandır. İnsan hayatında tabiî olanı iman etmektir. İnançsızlık ve inkâr bir sapmadır ve aslında insanın yaratılışına da aykırıdır.

"O, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren, orada her türlü meyveden (erkekli-dişili) iki eş yaratandır. O, geceyi gündüze bürüyor. Şüphesiz bunlarda, düşünen bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır."[23]

21 Rûm suresi, 30. ayet.
22 Buhârî, Cenâiz, 92; Müslim, Kader, 22; Ebu Dâvûd, Sünnet, 17; Tirmizî, Kader, 5.
23 Rad suresi, 3. ayet.

B BİLGİ KUTUSU

İnsanoğlu kendi benliğinde ve dış dünyada gözlemleyebileceği pek çok delille Allah'ın varlığını kabul eder. Hem iç dünyasında kendi vicdanıyla hem de dış dünyada sayısız işaretlerle Allah'ın varlığına yol bulur ve inanır.

"Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şâhit olması yetmez mi?"

(Fussilet suresi, 53. ayet.)

İnsanlık tarihi boyunca tüm dinler ve peygamberler Allah'ın (c.c) varlığı ve birliği esasına insanları çağırmışlar, tarih boyunca da Allah'a (c.c) iman eden insanlar hep var olmuştur. Çünkü Allah'ın (c.c) varlığı kesindir ve şüphe götürmez bir gerçektir. Dolayısıyla insanlığın asıl yönelişi din ve imana olagelmiştir. Ama bu hakikate rağmen farklı sebeplerle ve bahanelerle Allah'ın (c.c) varlığına inanmak istemeyenler de olmuştur. Yine de dinsizlik ve inançsızlık hiçbir zaman tüm insanların meylettiği bir şey olmamıştır.

Başta kendimiz olmak üzere kâinatta var olan her şey Allah'ın (c.c) varlığının birer göstergesidir. Tüm varlıklar bizlere bir var edenin olması gerektiğini, onları yaratan bir varlığın zorunluluğu fikrini vermektedir. İnancımıza göre tüm varlıkları yoktan var eden, onları yaratan ve yaşatan, her şeyi bilen, her şeyi düzene koyan ve idare eden, yerde ve gökteki her şeyin kendisine muhtaç olduğu ama kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan bir Allah (c.c) vardır.

"Andolsun ki onlara 'Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorsan, mutlaka, 'Allah' derler. O hâlde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar?"[24]

Varlıkların kendisi, bir yaratıcı fikrini gerektirdiği gibi, varlıklar arasında görülen nizam ve düzen de bu yaratıcının bir ve tek olmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple bizler hem Allah'ın (c.c) varlığına hem de birliğine iman ederiz. İslam inancında Allah'ın (c.c) varlığı ve birliği tüm inanç sisteminin temelini oluşturur. Allah'ın (c.c) varlığına ve birliğine inanmak niçin önemlidir? Ve bize ne kazandırır?

İnanmak her şeyden önce insanın yaratılışında var olan doğal bir ihtiyaçtır. İnsan nasıl ki havaya, suya, ekmeğe muhtaçtır ve bunlar olmadan hayatını devam ettiremez. Aynı şekilde inanmaya, bağlanmaya, güvenmeye, ibadet etmeye, ruhunun bu yöndeki isteklerini ve ihtiyaçlarını gidermeye de muhtaçtır. İnsan ruhunun ve kalbinin bu yöndeki ihtiyaçlarını giderebilmek ancak sağlam ve tutarlı bir Allah (c.c) inancıyla mümkün olur. İşte Allah (c.c) inancı, bu fıtrî ihtiyaçları karşılamakta; öte yandan insana hem bu dünyada hem de ahirette huzur, güven ve mutluluk sağlamaktadır.

D DÜŞÜNELİM

Allah'ın varlığını inkâr edebilmek basit bir mesele midir? İnsanlar niçin inkâr yolunu tercih etmektedir? İnanmadığını söyleyenler gerçekten bu konu üzerinde sorulması gereken tüm soruları sorup verilmesi gereken cevapları verebilmekte midir, yoksa bir kaçış durumu mu yaşamaktadır?

Allah'a (c.c) inanan kişi akıl, ruh, kalp, beden gibi tüm yönleriyle tutarlı ve sağlam bir kişilik geliştirmekte, hem kendi iç dünyasında hem toplumla ilişkilerinde hem de tüm varlıklarla olan ilişkilerinde mutlu ve başarılı olabilmektedir. İnsanın temel ihtiyaçları arasında sayılan huzur ve güvende olmak, itibar görmek, sevilmek, sayılmak gibi özellikler, Allah'ın (c.c) varlığına ve birliğine iman etmesi sayesinde insana sunulur. İnsan, iman sayesinde tüm eşyaya iman nuruyla bakar. Zorluklar ve sıkıntılar karşısında teselli bulur. Her şey onun için imanın aydınlığında anlamlı hâle gelir. İman, kişiye dayanak noktası sağlar. Yaşanılan olaylar, karşılaşılan durumlar bu dayanak noktasına göre değerlendirilir.

24 Ankebut suresi, 61. ayet.

2.6. Nihilizm

Nihilizm; hayatı ve evreni kötümser ve karamsar bir bakış açısıyla değerlendiren, hayatın anlamını boşluk, hiçlik, anlamsızlık gibi kavramlara indirgeyen ve bu olumsuz bakış açısının etkisiyle varlık, bilgi ve değer başlıklarında olumsuz yaklaşımları öne çıkaran bir anlayıştır. Nihilizm; anlam, değerler, inançlar, ahlak, siyaset, düzen vb. kavramları yerinden eden ve tüm bunları geçersiz kılmaya çalışan felsefi, sosyal, siyasi, ahlaki tutumları ifade eden yönelişe denir.

Nihilist kavramı sadece bir tutumu ifade etmez. Felsefi yönden hiçbir gerçek kabul etmeyen, sosyal yönden var olan toplum düzenini benimsemeyen, siyasi yönden her türlü otoriteyi reddeden, ahlaki yönden hiçbir ahlaki değer tanımayan kişiler için kullanılır. "Nihilizm, Tanrı'nın varlığını, ruhun ölümsüzlüğünü, iradenin özerkliğini, aklın otoritesini, değerlerin nesnelliğini, bilginin imkânını, tarihin mutlu sonunu yadsıma türünden bir reddedişe ek olarak, umutsuzluk ve düş kırıklığı duygusunu da ihtiva eder."[25]

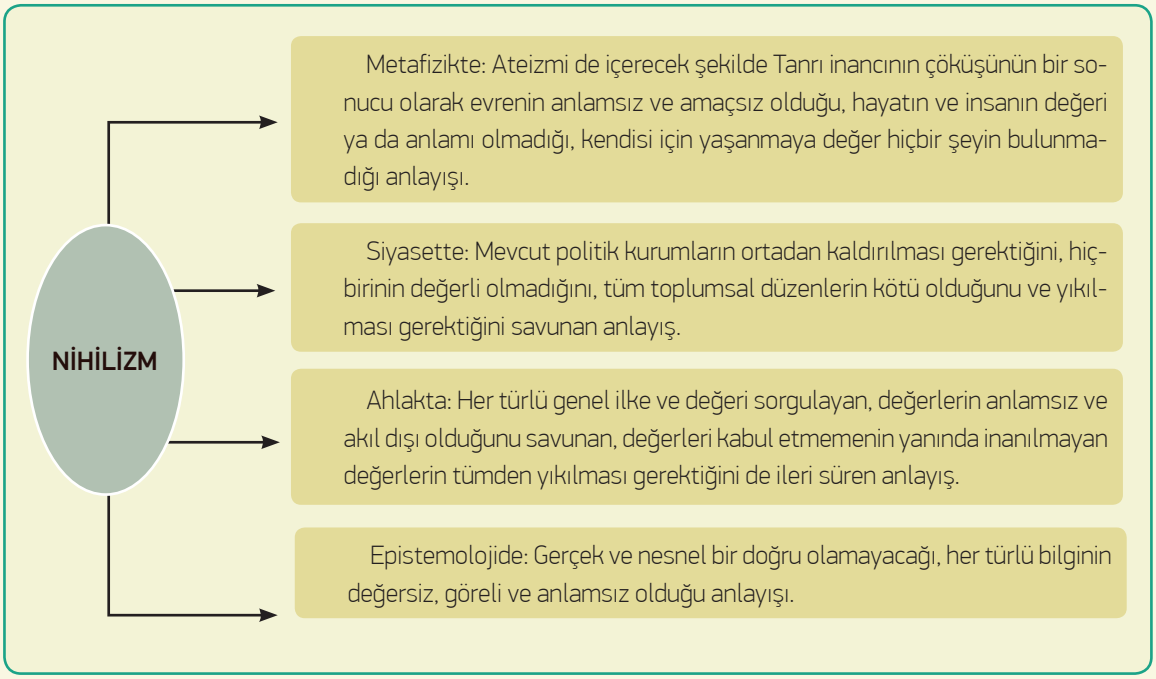

Esasen Nihilizm, Hristiyanlıktaki yanlış tanrı inancına bir tepki olarak ortaya çıkan bir felsefi anlayıştır. Temelleri Schopenhauer (ö. 1860) tarafından atılan nihilizmin, felsefe tarihindeki en önemli temsilcisi Nietzsche'dir. (ö. 1900). Onun özellikle metafizik ve ahlak alanındaki değerlendirmeleri nihilizmin zirve noktası olarak kabul edilmektedir.

Karamsar dünya görüşüne dayanan bu felsefede anlamsızlık, saçmalık, kötümserlik, umutsuzluk hâkimdir. Nihilizm; varlığı, hayatı, insanı tek taraflı değerlendiren, kötülüklere odaklanarak bunalımlı bir ruh yapısıyla hep kötülükleri göz önünde tutan yanlış bir bakış açısıdır. İslam inancına göre gökler, yer ve ikisi arasındakiler boş yere ve iş olsun diye yaratılmamıştır. Hepsinin yaratılışında ve özellikle insanın en güzel bir şekilde yaratılıp muhatap alınmasında çok büyük hikmetler ve derin anlamlar vardır.

- **"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselîm sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!"** [26]
- **"Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık."**[27]

25 Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 1162.
26 Âl-i İmrân suresi, 190-191. ayetler.
27 Duhân suresi, 38. ayet; ayrıca bk. Enbiyâ suresi, 16. ayet.

B BİLGİ KUTUSU

Optimizm: İyimserlik demektir. İyinin ve iyiliğin bir bütün olarak ve uzun vadede kötüye ve kötülüğe baskın çıktığı ya da çıkacağı görüşü. Var olan her şeyi en iyi, en olumlu, en umut verici perspektiften görme, değerlendirme tavrı. Bu anlayışa göre dünya mevcut hâliyle mümkün dünyaların en iyisi olarak kabul edilir. Dünyadaki kötüler ve kötülüklerin varlığı yadsınmaz ama pesimizmde olduğu gibi mevcut dünyanın çok kötü olduğu anlayışı da kabul edilmez.

Pesimizm: Kötümserlik, karamsarlık gibi anlamlara gelir. Genel olarak sadece kötüyü ve kötülüğü gören, her şeyde kötülüğün baskın çıktığını savunan, var olan her şeyi acıma, üzüntü, umutsuzluk duygularıyla , anlamsızlık, saçmalık, acı ve ölüm düşünceleriyle değerlendiren bakış açısı. Dünyanın bir amaca göre düzenlenmediğini, saçmanın, anlamsızlığın, umutsuzluğun, acı ve ölümün yaşamın temel öğeleri olduğunu savunan düşünce tarzı.

Kâinatta aslolan kötülük değil iyilik, güzellik, ikram, ihsan, lütuf, rahmet ve inayettir. Bütün varlıkların var olmasında çok çeşitli gayeler gözetilmiş ve her şeyin bu gayelere göre nizam ve intizam içinde, uyumlu ve dengeli bir şekilde, yerli yerince, ince hesaplar çerçevesinde varlık sahnesinde yerini alması sağlanmıştır.

Nihilist bir yaklaşım kesinlikle bir Müslüman'ın kabul edip, benimseyeceği bir yaklaşım olamaz. Müslüman karamsar ve kötümser bir perspektife sahip olamaz. İman eden ve böylelikle imanın emniyet ve huzur iklimini solumaya başlayan mümin insan, doğası gereği ümidi, iyimserliği, güzellikleri, saadeti, aktif olmayı, hayırda yarışmayı, yeryüzünün imarını, insanların faydasına olacak şekilde çaba ve gayret içinde olmayı benimser ve hayatını bu doğrultuda yaşar. İman, çaba, gayret, hayır, güzellik gibi kavramlar yapısı itibariyle var olmaya, iyimserliğe, ümide, olumlu olmaya işaret eder. Küfür, anlamsızlık, boşluk, kötümserlik, ümitsizlik, gibi kavramlar ise tabiatı gereği imanın olduğu yerlere yaklaşamaz.

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."[28]

D DÜŞÜNELİM

İmanla ümitsizlik, karamsarlık, kötümserlik, anlamsızlık gibi olumsuzluklar arasındaki tersliği araştıralım. İnanmanın hayatımıza kattığı iyimser olma, hayatı anlamlandırma, ümitvar olma, güven ve huzur içinde hayata devam etme gibi olumlu etkileri üzerinde düşünelim.

2.7. Sekülerizm

Toplumda ahiretten ve diğer dinî, ruhani meselelerden ziyade dünya hayatına odaklanılmasına vurgu yapan anlayış ve ideolojiye sekülerizm denilir. Türkçeye laiklik, çağdaşlaşma veya dünyevileşme şeklinde çevrilebilen kavram için Fransa'da laicite ve laicisme kelimeleri kullanılırken İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde daha çok sekülerizm kavramı tercih edilmektedir.

"Dünyevileşme genel bir süreç olarak ele alındığı takdirde, tarihsel gelişme açısından evrim niteliği ağır basan dünyevileşmeye sekülerizm, buna mukabil devrim niteliği ve köktenci yönü daha belirgin olan dünyevileşmeye laiklik adı verilir. Bu açıdan bakıldığında, sekülerizm, modernleşme süreçleri içinde gerçekleşen bir tür kendiliğinden gelişmeye gönderme yapmaktadır. Laiklik ise toplumu sekülerleştirmeyi amaçlayan bir kamu otoritesinin, belli bir laik toplum telâkkisi veya tasarımını hayata geçirmek amacıyla, insanlara ve insan topluluklarına dayatmada bulunmasıdır."[29]

28 Yusuf suresi, 87. ayet.
29 Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 518.

A ARAŞTIRALIM

"Hayat, şu dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) ölürüz, (kimimiz) yaşarız; bir daha diriltilecek de değiliz. Bu Allah'a karşı yalan uyduran bir kimseden başkası değildir, biz ona inanmayız."

(Müminûn suresi, 37-38. ayetler)

"Dediler ki: Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helak eder. Bu hususta onların hiçbir bilgisi de yoktur. Onlar sadece zanna göre hüküm veriyorlar."

(Câsiye suresi, 24. ayet)

Hayatı sadece bu dünyadaki hayatla sınırlı görmeyi ve Kur'ân'da bu konunun ele alınışını yukarıdaki ayetler doğrultusunda araştırınız.

Sekülerizm her ne kadar ilk bakışta din karşıtlığı olarak görülmeyebilirse de yönelimleri itibariyle dini önemsememe, hayatı yaşarken dine referans ve gönderme yapmama anlayışından dolayı dinden uzaklaşmaya sebebiyet vermekmektedir. Özellikle ahirete iman duygusunun neredeyse iptal edildiği bu anlayışta insan için ne var ne yok hepsi dünya hayatıyla sınırlanmakta, burada ve şimdi olana yapılan vurgu ahireti ve sorumluluk duygularını köreltmektedir.

Seküler olduğunu söyleyen insanlar her ne kadar ateist olmadıklarını ve bir yaratıcıya inandıklarını belirtseler de bu âdeta Tanrı'yı göklerde kabul edip, yeryüzüne indirmemek ve Tanrı'ya "sen bizim işlerimize karışma" demekle aynı kapıya çıkmaktadır. Bir yönüyle de bu uygulama dini vicdanlara hapsetmenin, salt inanca indirgemenin, siyasette, hukukta, sanatta, ekonomide dine yer vermemenin bir başka şeklidir.

Laiklikte de sekülerizmde de siyasi ve toplumsal hayat düzenlenirken Allah'ı (c.c), vahyi, kutsalı dikkate almamak esastır. Bu yönüyle ortak bir paydada birleşen her iki anlayışta da fark sadece uygulamadadır. Sekülerizm dini, devletin yanına alırken laiklik karşısına almaktadır. Sekülerizmde din ve devlet ayrı ayrı yapılandırılırken laiklikte devlet, dini tamamen kendi kontrolü altına almak istemektedir. Ama gündelik hayatta ve yaşam biçiminin tercihinde ikisi de dini büyük ölçüde devre dışı bırakmaktadır.

Modern dönemlerin her şeyi insana, insan aklına, bilime, olgulara, görünen dünyaya, insanın heva ve hevesine indirgeyen hümanizm, pozitivizm gibi hâkim anlayışlarıyla bağlantılı bir şekilde laiklik ve sekülerizm sadece felsefi, politik ve sosyolojik tanımlarıyla değil sosyal, siyasi boyutlarıyla bir dünya görüşünü, bir yaşam biçimini ifade etmeye başlamıştır.

B BİLGİ KUTUSU

Felsefi açıdan laiklik,

Metafizik ve teolojik inanç ve hipotezlerin rasyonel bilgiden ayrılmasını, bilginin bütünüyle insanî-rasyonel bir temele oturtulmasını ve toplumsal problemlerin çözümünde dinî ya da metafiziksel bilginin değil de insan aklına dayalı deneysel ya da bilimsel bilginin üstün görülmesini ifade eder.

Sosyolojik açıdan laiklik,

Dinin sosyal hayattaki rolünün en aza indirilmesini, toplumun büyük ölçüde dünyevileşmesini dile getirir.

Politik açıdan ise laiklik,

Egemenliğin kaynağının ilâhîliğini yitirmesini, politik iktidarın meşruiyetinin, ilâhî değil de dünyevî bir temele dayanmasını ifade eder.

(Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 518)

İslam inancına göre insana, dünyaya ve hayata bakışta salt akla göre ve yalnız dünya hayatını esas alarak yapılacak değerlendirmeler doğru değildir. Çünkü bu anlayış insan hayatını bu dünya hayatıyla sınırladığı gibi ahirete imanın özellikle bu dünyadaki ahlaki davranışlara olan yansımalarını da ortadan kaldırmaktadır.

İslam'da Allah (c.c.) hem göklerde ilâhtır hem yerde ilâhtır. Hem göklerin Rabbi'dir hem insanların Rabbi'dir. Ve O, tüm âlemlerin Rabbi'dir. O'nun bilgisi dışında hiçbir şey tasavvur edilemez, bir yaprak dahi düşmez. Allah'ın (c.c.) ilâhlığı ve rabliği bu dünya hayatında olduğu gibi ahiret hayatında da devam etmektedir. İnsanlar bu dünyada imtihana tâbi tutuldukları gibi ahirette de bu dünyadaki tercihlerine göre "din gününün sahibi" olan Allah (c.c.) tarafından ya cennetle ödüllendirilecek ya da cehennemle cezalandırılacaklardır.

- **"O'ndan başka ilah yoktur. (Her şeyi O) diriltir ve öldürür. Sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbi'dir."**[30]
- **"Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın da Rabbi olan Allah onların nitelendirmelerinden yücedir, münezzehtir."**[31]
- **"O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi'dir. O, Rahmândır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değillerdir."**[32]

T TARTIŞALIM

Aşağıda verilen ayetleri mealden araştırarak, İslam inancına göre bir Müslümanın, sadece bu dünyaya odaklı bir görüşü niçin benimseyemeyeceğini arkadaşlarınızla müzakere ediniz.

Bakara suresi, 163. ayet; Zuhruf suresi, 84. ayet; Ra'd suresi, 16. ayet; Câsiye suresi, 32-37. ayetler.

2.8. Satanizm

Şeytanı ve şeytanla ilgili sembolleri yücelten ve şeytana tapmayı esas alan anlayışlara verilen ad. Geçmişte Yezidîlik gibi anlayışlarda ve bazı sapkın çevrelerde görülen şeytanı yüceltme ve kutsallaştırma anlayışı, modern dönemlerde şeytanî özellikleri yüceltme şekline dönüşmüştür.

Teistik ve ateistik satanizm şeklinde iki tür satanizmden bahsedilmektedir. Geleneksel satanizm de denilen teistik satanizmde şeytanın ruhanî varlığına inanılır ve şeytana tapmak öne çıkarılırken, büyü, doğaüstü güçlerle iletişim kurma gibi ritüeller yaygındır.

Modern dönemde ortaya çıkan ateistik satanizmde şeytanın ruhanî varlığı kabul edilmez. Günümüzdeki satanistlerde özellikle tüm dinlere ve değerlere karşı olma, muhalefet etme ve başkaldırma yönleri ağır basmaktadır. Modern satanistler, şeytanın temel özellikleri olan muhalefet, isyan, başkaldırı gibi davranış kalıplarına önem vermekte, bu gibi şeytanî özellikleri benimseyerek aykırı, marjinal, uyuşturucuya ve cinselliğe düşkün, şiddete eğilimli bir yaşam biçimini tercih etmektedirler.[33]

Satanizmde zaman içerisinde bazı ilkeler, büyük günahlar ve kurallar da oluşmuştur. Satanizmle ilgili metinlerde 11 kural, 9 büyük günah ve 9 temel ilke hâlinde satanizmin öğretileri diyebileceğimiz bilgilere rastlanmaktadır. Cinsel sapıklıklar, cinayetler, kara büyü gibi unsurları ayinlerinde kullanan satanistler, özellikle şeytana en yakın hayvan olarak gördükleri kedilere özel önem atfetmekte ve ayinlerde kedi kurban etmektedirler. Bakire kızların kurban edilmesi de bir ritüel olarak kabul edilmektedir.

Genelde dinleri ve kutsal kitapları reddeden satanistlerde tüm dinlerde yasaklanan intihar, belki de tüm dinlere muhalefet etmenin bir göstergesi olarak tercih edilmekte, hatta yüceltilmektedir.

30 Duhân suresi, 8. ayet.
31 Zuhruf suresi, 82. ayet.
32 Nebe suresi, 37. ayet.
33 bk. Said Vakkas Gözlügöl; Musa Çağlar, Topluma Yönelen Tehdit: Satanizm, s. 12-13.

Gizlilik, satanistlerin en çok dikkat çeken yönlerindedir. Satanistlerde gizlilik ve intihar yanında en çok göze çarpan hususlardan biri de şiddet eğilimidir. İnsanlara ve hayvanlara işkence, cinayet gibi şiddet içeren uygulamalar yanında dinlenilen müzikler ve seyredilen filmler de şiddet ağırlıklıdır.

D DİKKAT EDELİM

Satanizm ruhsal bozulma, yozlaşma, manevî duygulara yabancılaşma gibi olumsuzlukları beraberinde getirmektedir.

Gençlerin satanizme yönelme sebepleri arasında ailede sevgi ve ilgi görememek, arkadaş ortamlarından dışlanmak, sağlam ve doğru bir din eğitimi almamak, sunulan imkânların bolluğu ve tüm isteklerin yerine getirilmesi neticesinde oluşan tatminsizlik sebebiyle daima yeni ve ilginç arayışlara girmek, kendilerini manevî boşlukta hissetmenin getirdiği yönelişlerle doğaüstü güçlerle ilgilenmek sayılabilir. Tabiî burada uyuşturucu, cinsellik, kendini bir çevreye ait görme, bir gruba katılma, ilgi görme, dikkat çekme, isyan duygusu gibi faktörleri de göz ardı etmemek gerekmektedir.

İslam'ın Satanizme Bakışı

İslam inancına göre şeytan, insana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhanî varlıktır. Sözlükte "uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek" anlamındaki şatn (şütûn) veya "öfkesinden yanıp tutuşmak" manasındaki şeyt kökünden türediği ileri sürülen şeytân kelimesi (çoğulu şeyâtîn) "hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık; yanıp helâke maruz kalmış varlık" demektir.[34]

İster tapınma yönüyle isterse sembolleri öne çıkararak başkaldırma vurgusuyla olsun satanizmin ve şeytana yönelmenin her türlüsü İslam inançları açısından tam bir sapma olarak görülür ve son derece çirkin bir davranış olarak kabul edilir. Şeytandan Allah'a (c.c) sığınma anlamında istiaze hem Kur'ân'da tavsiye edilmiş hem de Hz. Peygamber'in sünnetinde uygulanmıştır.

N NOT EDELİM

İstiaze: Kötülüklerden Allah'a sığınıp O'ndan yardım isteme anlamında bir terimdir. Her türlü kötülükten korunabilmek için sözle Allah'ın yardım ve himayesini istemeyi ifade eder. Bu sığınma "eûzü, maâzallah, neûzübillâh, eûzü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm, esteîzu billah" gibi ifadelerle dile getirilir.

Kur'ân'da ilgili ayetlere göre şeytan, kibrin ve başkaldırmanın sembolü olarak tanıtılmakta, insanın düşmanı olarak değerlendirilmekte ve insanlar bu konuda uyarılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de, şeytanın vesvese vermesine, tuzak kurmasına, aldatmasına dikkat çekilmekte, şeytandan uzak durulması istenmekte ve Allah'a (c.c) sığınılması tavsiye edilmektedir.

- **"Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir."**[35]

N NOT EDELİM

"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır. O size ancak kötülüğü, çirkini ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."

(Bakara suresi, 168-169. ayetler.)

- **"Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"**[36]

2.9. Tenasüh ve Reenkarnasyon

İslam'da kabul edilmeyen ve özü itibariyle ahirete imanı devre dışı bırakan bir anlayıştır. Tenasüh inancını, bütün insanların âdeta ittifakla kabul edegeldiği ruhun ölümsüzlüğü inancının bazı dinlerdeki yansıması olarak görmek mümkündür. Bir yönüyle insanların ölümü kabullenemeyişleri ve içlerinde yer etmiş olan ebedîlik (bekâ) arzusunun, istikametten saptırılmış bir karşılığı olarak da değerlendirilebilir.

34 İlyas Çelebi, "Şeytan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 99.
35 Nûr suresi, 21. ayet.
36 Mâide suresi, 91. ayet; ayrıca bk. Zuhruf suresi, 62. ayet; Fâtır suresi, 5-6. ayetler.

Sözlükte "gidermek, bir şeyi silip yok etmek" anlamındaki nesh kökünden türeyen tenasüh "bir şeyi olduğu gibi başka bir yere nakletmek veya kopyalamak, bir şeyi iptal ederek başka bir şeyi onun yerine koymak" gibi manalara gelir.[37] Türkçede ruh göçü, yeniden doğuş kavramlarıyla adlandırılan tenasüh, Batı dillerinde reenkarnasyon kelimesiyle ifade edilir. Terim olarak "ölen insanların ruhunun bir hayvan ya da bir insan bedenine girmesi" inancını ifade eder.

Temel özellikleri açısından benzer kabul edilseler de tenasühle reenkarnasyon arasında şu farklara dikkat çekilmektedir: Tenasüh inanışı, ruhların dünyaya gelip gitmelerini ceza ve ödül yaklaşımına dayandırır. Reenkarnasyonda ise cezalandırılma veya ödüllendirilme söz konusu değildir. Tenasüh inanışına göre ruh, ceza alırsa sonraki bedenlenmesinde dünyaya bir hayvan bedeninde gelebilir. Reenkarnasyonda ise tekâmül sürecinde geri dönüş yoktur.

Tenasüh inancı, daha ziyade Hinduizm merkezli olup, Budizm ve diğer Uzak Doğu dinlerinde kabul görmektedir. Eski Mısır, Yunan, Roma ve Kelt geleneklerince de benimsendiği belirtilen bu inanç, günümüzde bütün Hint kökenli dinler, bazı yerli Afrika dinleri, Yahudi Kabala geleneği ve Nusayrîlik, İsmailîlik, Dürzîlik ve Yezidîlik gibi mezheplerde kabul edilmektedir. Tenasüh, Hint dini düşüncesinde sonsuz ölüm ve yeniden doğuş zincirini ifade eden samsara terimiyle anlatılmaktadır. Bu anlayışa göre ruh vardır ve her zaman bir bedenle birlikte bulunur. Ruh bir bedeni terk ederek başka bedenlere girebilir. Ruhlar nihai aydınlanmaya kadar sürekli beden değiştirir. Bu değişimlerde belirleyici olan şey bir önceki bedende yapılan işlerin ahlaki niteliğidir. Şayet iyi ise yükselme, kötü ise düşüş vardır.[38] Tenasüh inancını kabul ettirebilmek için çeşitli deliller (yaşanılan bir olayı daha önceden yaşamış veya görülen bir yeri daha önceden görmüş olma duygusu, dejavu) ileri sürülmekteyse de bunların ispat edilmesi mümkün değildir.

D DEĞERLENDİRELİM

"Nihayet onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çattığında: 'Rabbim! der, beni geri gönder ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş (ve hareketler) yapayım.' Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır."

(Müminun suresi, 99-100. ayetler.)

Yukarıdaki ayet üzerinde düşünerek İslam'ın tenasüh inancına bakış açısını değerlendiriniz.

İslam dini diğer konularda olduğu gibi ahirete iman, ruhun bekası, ölüm sonrası hayat gibi konularda da en son ve en mükemmel din olarak çok açık ve net hükümler ortaya koymuştur. İslam'ın ahiret ve ölüm sonrası hayata ilişkin inanç esasları arasında, cennet ve cehenneme dair bilgiler, tenasüh inancını kesin bir şekilde reddetmektedir. Cennet nimetlerinden ve cehennem azabından bahseden ayetlerin kesinliği, özellikle geriye dönüşle ilgili taleplerin kesin bir dille reddedilişi bu konuda şüpheye yer bırakmamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yeniden diriltmenin kıyamet günü olacağı, bu diriltmenin bir defaya mahsus olduğu ve ölümden sonra tekrar dünyaya dönüşün asla mümkün olmayacağı konuları açık bir şekilde dile getirilmiştir. Bu sebeple İslam'da tenasüh inancının kabul edilmesi mümkün değildir.

D DÜŞÜNELİM

Somut verilerle bilgi elde etmenin mümkün olmadığı konularda (melekler, ahiret, ölümsüzlük, ruh vb.) vahiy yoluyla gelen bilgilere itibar etmek daha akıllıca ve daha doğru olmaz mı? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

37 Ali İhsan Yitik, "Tenâsüh", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40 s. 442.
38 Ali İhsan Yitik, "Tenâsüh", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40 s. 441.

Aşağıdaki ayetler tenasühün imkânsızlığını konu edinmektedir.

- **"(Kötülere) uyanlar şöyle derler: Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık! Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar."**[39]

N NOT EDELİM

İslam inancına göre yeniden diriltilme kıyamet günü ve bir defaya mahsus olarak gerçekleşecektir. Ölümden sonra tekrar dünyaya dönüş olmayacaktır.

- **"Onların ateşin karşısında durdurulup 'Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimiz'in ayetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!' dediklerini bir görsen! Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günahlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar. Onlar, hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz, demişlerdi."**[40]

2.10. Kötülük Problemi

Bir akım olmamakla birlikte insanların ateizm, agnostisizm, nihilizm gibi inkârcı akımlara yönelmelerinde çok etkili olan meselelerden biri de kötülük problemidir. Türkçede kötülük problemi şeklinde ele alınan bu mesele, İslami literatürde şer kavramıyla dile getirilmiş, felsefede ise teodise kavramıyla ifade edilmiştir. Klasik kelam kaynaklarımızda kötülük problemiyle ilgili tartışmalarda hüsün ve kubuh kavramları da kullanılmıştır. Bu kavramlardan hüsün; güzel olan, sevilen ve rağbet edilen şeyleri anlatırken kullanılır. Kabih ise kötü ve çirkin görülen, sevilmeyen şeyleri nitelemek için kullanılır. Hüsün hem ahlak hem de estetik açısından göze ve gönle hoş gelen, sevilen ve beğenilen hâller ve davranışları, kubuh ise gözün beğenmediği maddi şeylerle, duygusal olarak insanı rahatsız eden hâller ve davranışları ifade etmektedir.

Kötülük problemi, özellikle günümüzde Allah'ı (c.c) inkâr etmenin güçlü bir bahanesi olarak kullanılmak istenmekte, âdeta "dünyada bu kadar kötülük olduğuna göre demek ki Tanrı yok" safsatası üzerinden ateizme kapı aralanmaya çalışılmaktadır.

N NOT EDELİM

HÜSÜN VE KUBUH

Hüsün hem ahlak hem de estetik açısından göze ve gönle hoş gelen, sevilen ve beğenilen hâller ve davranışları, kubuh ise gözün beğenmediği maddi şeylerle, duygusal olarak insanı rahatsız eden hâller ve davranışları ifade etmektedir.

Özü itibariyle mesele, Allah'ın (c.c) isim ve sıfatlarıyla ilgili bir meseledir. Pek çok meselede olduğu gibi Allah'ın (c.c) isimlerinin ve sıfatlarının bütünsellik içinde ve sağlam bir şekilde öğrenilmesi bu problemin de çözüme kavuşturulmasına vesile olacaktır. Bu problem felsefe tarihinde öteden beri tartışılagelmiştir. Farklı şekillerde ortaya konulsa da en yalın hâliyle şu sorular kapsamında dile getirilmektedir:

- Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor? Öyleyse Tanrı, her şeye gücü yeten bir varlık değil de güçsüz bir varlıktır.
- Yoksa Tanrı'nın bu kötülükleri engellemeye gücü yetiyor da önlemek mi istemiyor? O hâlde Tanrı, mutlak olarak iyi olan bir varlık değil de kötü niyetli bir varlıktır.
- Tanrı hem güçlü ve hem de kötülüğü ortadan kaldırmak niyetinde olan yetkin bir varlık ise, nasıl oluyor da bunca kötülük var olabiliyor?

Problemin ortaya konulması aşamasında dile getirilen sorularda da görüleceği üzere mesele Allah'ın (c.c) mutlak gücü, kudreti, adaleti, merhameti, rahmeti gibi isim ve sıfatlarıyla alakalı bir meseledir. İslam inancında Allah (c.c) mutlak kudret ve adalet sahibi olan bir ilâhî zattır. Kullarına karşı çok merhametli ve şefkatlidir. O hem özü itibariyle hem de yaptıkları itibariyle merhametlidir. Çünkü hem Rahmân'dır, hem Rahîm'dir.

39 Bakara suresi, 167. ayet.

40 En'âm suresi, 27-29. ayetler; ayrıca bk. Fâtır suresi, 36-37. ayetler; A'râf suresi, 53. ayet; İbrahim suresi, 44. ayet; Münâfikûn suresi, 10-11. ayetler; Vâkıa suresi, 83-87. ayetler; Secde suresi, 11-13. ayetler.

Allah (c.c) bütün varlıkları yaratandır. Allah (c.c) olmasının tabiî bir neticesi olarak, dilediği gibi yaratır, yarattığı varlığın iç yüzünü, güç ve kapasitesini de bilir ve dilediği gibi hükmeder. Mülkün sahibi olan Allah (c.c), mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Hiç kimse O'na hesap soramaz. Hesap sorulan birisi olsa zaten Allah (c.c) olamaz. Allah (c.c), dilediğini dilediği gibi gerçekleştirir ve yaptıkları sebebiyle hesaba çekilemez. Bu, haşa O'nun hikmetsiz iş yapması anlamına da gelmez. Çünkü O aynı zamanda her işi yerli yerinde olan bir Hakîm'dir.

Ö ÖĞRENELİM

Sadece kötülük problemi değil günümüzde başta kader meselesi olmak üzere pek çok meselenin çözüme kavuşturulması, sağlam temellere dayalı iyi bir marifetullah çabasını gerekli kılmaktadır. Marifetullah ise Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanımaya bağlıdır. Allah'ı isim ve sıfatları yönüyle tanıtan kitapları araştırarak, bir esmâ-i hüsnâ şerhi okuyunuz.

Kötülük problemiyle ilgili çözüm önerilerinde kesinlikle göz önünde bulundurulması gereken nokta, Allah'ın (c.c), isim ve sıfatlarıyla bir bütünsellik içinde tanınmasıdır. Allah'ı (c.c) sağlam delillerle tanıyan bir mümin kötülük problemini de kaderle ilgili tartışmaları da büyük ölçüde çözecektir. Bu problemle ilgili tartışmalarda şurası kesinlikle unutulmamalıdır ki Allah (c.c), kullarına zerre kadar zulmetmez:

- **"Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat arttırır), kendinden de büyük mükâfat verir."**[41]
- **"Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler."**[42]
- **"Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz" diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı! Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez."**[43]
- **"Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabbin kullara zulmedici değildir."**[44]

B BİLGİ KUTUSU

- **Ahsenü'l-hâlıkîn:** En güzel şekilde yaratan.
- **Erhamu'r-râhimîn:** Merhameti sonsuz, en merhametli.
- **Fa'âlün li-mâ yürîd:** İsteğini gerçekleştiren ve dilediğini dilediği şekilde yapan.
- **Lâ yüs'elü an mâ yef'al:** Yaptıklarından hesap sorulamayan.
- **Hakîm:** Her yaptığı adalet üzere ve yerli yerinde olan.
- **Mâlikü'l-mülk:** Mülkün yegâne sahibi.
- **Yahluku mâ yeşâu:** Dilediği gibi yaratan.
- **Yahkümu mâ yürîd:** İstediği gibi hükmeden.

41 Nisâ suresi, 40. ayet.
42 Yunus suresi, 44. ayet.
43 Âl-i İmrân suresi, 181-182. ayetler.
44 Fussilet suresi, 46. ayet; ayrıca bk. Enfâl suresi, 50-51. ayetler; Hac suresi, 8-10. ayetler; Kâf suresi, 29. ayet.

Kötülük ve şer olarak algılananların, imtihan sırrı çerçevesinde ve ahiret inancıyla birlikte değerlendirilmesi gerekir. İslam inancında hayat sadece bu dünya hayatıyla sınırlı değildir. Dünya ve ahiret birbirlerini tamamlamakta ve imtihan sırrı, hayatın bu iki evresiyle birlikte tam olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sadece bu dünya hayatına bakarak değerlendirme yapmak ve neyin hayır neyin şer olduğu konusunda aceleci karar vermek doğru olmayacaktır. İnancı uğruna girdiği savaşta öldürülen birisi için sadece bu dünya açısından bakıldığında ve ölümle bittiği zannedilen bir hayat üzerinden değerlendirme yapıldığında ölüm, şer olarak görülecektir. Oysa ahirete ve ebedî saadete bakan yönüyle şehit olan kişi, en yüksek makamlardan birine ulaşmakta ve imrenilecek güzelliklere mazhar olmaktadır.

Ayrıca kötülükler imtihan sırrının bir gereğidir ve bu dünyada her şeyin zıddıyla bilinmesi esprisinin tabiî bir sonucu olarak bu dünyada kötülükler de vardır. Kötülük olmasın demek, bu dünya olmasın demekle aynı kapıya çıkar. Çünkü bu dünya bir imkânlar dünyasıdır ve Allah (c.c) bu dünyayı, bu hâliyle mükemmel olarak yaratmıştır. Gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri belirli gayeler doğrultusunda, hikmetli bir şekilde ve en güzel biçimde yaratan Allah'ın (c.c) bu yaratmasında bir kusur, bir noksanlık, bir yanlışlık söz konusu edilemez. Her şey yerli yerindedir ve merkezindedir.

İnsanların iyilik, merhamet, yardım, yücelme, fedakârlık vb. erdemleri kazanabilmesi, bu dünyanın bir deneme sahası olarak hem yükselişe hem de düşüşe müsait bir durumda yaratılmasına bağlıdır. Aksi takdirde kötülüğün olmaması, bu dünyanın bir imtihan meydanı olarak yaratılması gayesiyle çelişirdi. Hastalık olmadığında sıhhatin, ölüm olmadığında hayatın anlaşılması mümkün olmazdı.

Hayatta aslolan hayırdır, şerler geçici ve arızîdir. Var olan şerlerden dolayı aslolan hayrı istememek ve mevcut hâliyle her şeyi kötü görmek doğru bir yaklaşım değildir. Eli ateşte yananın ateş olmasaydı demesi, sel baskınından zarar görenin yağmur yağmasaydı demesi nasıl doğru değilse görülen bazı zararlar ve kötülükler sebebiyle bu dünyada hiç kötülük olmasaydı demek de doğru değildir. Ateş de yağmur da genel maslahatlar açısından iyidir, hayırdır, faydalıdır. Ama bazı durumlarda geçici ve arızî olarak ve bazı insanlar için kötü ve zararlı sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Bu dünyadaki kötülükler dünyanın iyiliğine ve güzelliğine gölge düşürmez, tam tersine dünyanın bütünündeki iyiliğe ve güzelliğe katkı yapar.

NOT EDELİM

Allah gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri belirli gayeler doğrultusunda, hikmetli bir şekilde ve en güzel biçimde yaratmıştır.

"Allah, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak, herkese kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulm edilmez."

(Câsiye suresi, 22. ayet.)

Öte yandan var olan şeylerde Allah'ın (c.c) zatına, isimlerine, sıfat ve fiillerine bakan yönüyle kötülük ve şer yoktur. Kötülük imtihan sırrının bir yansıması olarak insanlarda, insanların işlerindedir. Allah (c.c) şerri de bu imtihan sırrının, hikmetinin ve ilâhî adaletinin bir gereği olarak yaratmıştır. Şeytanın yaratılması imtihan sırrı açısından bakıldığında ve Allah'a (c.c) bakan yönüyle şer değildir. İnsan için şeytanın âdeta bir kötülük kaynağı olması, şeytanın vesveselerine uymasıyla birlikte söz konusu olur. Şayet insan heva ve hevesine tâbi olmaz, şeytanın tuzaklarına meyletmezse onun varlığı kötü olmak şöyle dursun, insanın kemaline vesile olan bir araca dönüşebilir. Yine insanın bu dünya hayatına bakan yönleri itibariyle hastalıklar, insanı Allah'a (c.c) yönelten bir hatırlatıcı, ölüm ise ebedî hayata hazırlanmayı sağlayan bir uyarıcı konumunda olabilir.

Bu imtihan âleminde şerrin bulunmaması, dünyanın ve içindeki insanın yaratılış hikmetine aykırı düşerdi. Allah (c.c), dünya hayatını bu hâliyle yaratmış ve bizleri mevcut şartlar çerçevesinde imtihana tâbi tutmuştur.

- **"Mutlak hükümranlık elinde olan Allah, yüceler yücesidir ve O'nun her şeye gücü yeter. O ki hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır."**[45]
- **"Her canlı, ölümü tadar. Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak bize döndürüleceksiniz."**[46]

Allah (c.c), kötülüklere müsaade etmeyip de her olayı iyi ve her insanı daima iyilik üzere davranmak zorunda bıraksaydı olmaz mıydı?

45 Mülk suresi, 1-2. ayetler.
46 Enbiyâ suresi, 35. ayet.

Şayet böyle olsaydı insanların özgür iradelerinden, sorumlu varlıklar olarak imtihana tâbi tutulmalarından bahsedemezdik. O zaman insanların hayvanlardan ve robotlardan farkı kalmazdı. İyilik ve hayır zorlayarak değil, şuurla ve iradeli bir şekilde yapıldığında anlamlı olur. İnsanların hepsinin iman etmeye zorlanmış olması, kötülük problemi üzerinden hareket ederek "niçin hepimizi iyilik üzere yaratmamış" diyerek sorgulama ve itiraza meyleden insanların da aslında kabul edemeyeceği bir şeydir. **"(Resulüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O hâlde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?"**[47] Allah (c.c) böyle yapsaydı asıl o zaman zorlamış olurdu ve biz o zaman irradeden, özgürlükten bahsedemezdik. Serbest iradeyle iman tercihi yapılmasaydı, imanın küfre karşı değeri olmazdı. Beşer olmak açısından ortak paydada buluşan bir müminle bir kâfir, irade ve tercih yönüyle ayrışmakta, imanı tercih eden mümin, iman nuruyla yücelerin en yücesine doğru yükselirken, küfrü tercih eden kâfir, aşağıların en aşağısına yuvarlanmaktadır.

D DÜŞÜNELİM

Evrenin yaratılmasında gayeler ve hikmetler vardır. Aşağıdaki ayetler ekseninde bu hikmetler üzerinde düşünüp, düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

- ✓ "Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık."
  (Duhan suresi, 38. ayet.)
- ✓ "Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu (yaratılanların boş yere yaratıldığı iddiası) inkâr edenlerin zannıdır. Cehennem ateşinden dolayı vay inkâr edenlerin hâline!"
  (Sad suresi, 27. ayet.)

Kötülük probleminde şu inceliğe de dikkat etmek gerekmektedir. Dünyada kötülüklerin var olmasından hareketle Allah'ı (c.c) inkâra yönelmek son derece yanlış ve hatalı bir yaklaşımdır. Çünkü şerri yaratmak şer değildir. Fakat şerri kesbetmek ve iradeli bir şekilde kötülük yapmak şerdir. Kötülükleri yapan ve sonuçta kötülüklerle karşılaşan insandır. Allah'ın (c.c) şerre yardımı ve rızası yoktur.

- ◈ **"Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter."**[48]
- ◈ **"Hoşunuza gitmediği hâlde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu hâlde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu hâlde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz."**[49]

Bu son ayette kötülük probleminin bir başka yönüne dikkat çekilmektedir ki aslında insan sınırlı ve zamana bağlı algısıyla neyin hayır, neyin şer olduğunu tam olarak bilemez. Bizim ilk planda şer olarak gördüğümüz bir durum zaman içinde ve özellikle kişinin gelişimine bakan yönü itibariyle hayır olabilir ve hayırlar getirebilir. Yine ilk anda hayır olarak görülen bir durumdan zaman içinde çeşitli kötülükler doğabilir.

N NOT EDELİM

"Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verene, sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir, onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir."
(Şems suresi, 7-10. ayetler.)

Dolayısıyla ilmi mutlak olan ve her şeyi öncesiyle sonrasıyla, hayrıyla şerriyle, faydasıyla ve neticesiyle tam olarak bilen, kulları için hayrı murad eden, kullarına karşı hep merhametli olan ve hiç kimseye zerre kadar zulmetmeyen bir Allah'a (c.c) inanmak, kötülük probleminin çözümünde esas alınması gereken temel noktadır.

47 Yunus suresi, 99. ayet.
48 Nisâ suresi, 79. ayet.
49 Bakara suresi, 216. ayet.

N DİKKAT EDELİM

Dünyada kötülüklerin var olmasından hareketle Allah'ı inkâra yönelmek son derece yanlış ve hatalı bir yaklaşımdır. Çünkü şerri yaratmak şer değildir. Fakat şerri kesbetmek ve iradeli bir şekilde kötülük yapmak şerdir. Kötülükleri yapan ve sonuçta kötülüklerle karşılaşan insandır. Allah'ın şerre yardımı ve rızası yoktur.

2.11. Sahte Peygamberlik

İslam inancına göre Allah (c.c), ilk insandan itibaren insanlara olan rahmetinin bir yansıması olarak onlara kendi içlerinden peygamberler göndermiştir. Hz. Âdem ile başlayan peygamberlik, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile son bulmuştur. Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra peygamber gelmeyecektir. İslam âlimleri bu konuda icma etmiş, aksini düşünmeyi dinden çıkaran ve kişiyi küfre sokan bir durum olarak değerlendirmişlerdir.

Gerçek bu iken daha Hz. Peygamber'in sağlığından itibaren bazı insanlar peygamberlik iddiasında bulunagelmiştir. Tarih boyunca yalancı, sahtekâr, maceracı ve istismarcı olarak görülen bu insanlara İslam ümmeti, tarihin hiçbir diliminde kesinlikle itibar etmemiştir. Sadece İslam dininde değil hemen bütün dinlerde karşılaşılabilen bir durum olarak sahte peygamberlik, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir istismar aracı olarak kullanılabilmektedir. Çağdaş tarikatlarda ve new age denilen dinî yaklaşımlarda kurtarıcı rolüyle, mehdî, mesih söylemleriyle öne çıkan ve çoğunlukla patolojik geçmişlere sahip olan bu insanlar, maalesef bazı durumlarda azımsanmayacak kitleleri peşinden sürükleyebilmektedir.

Sahte peygamberler ve onların etrafında oluşan sahte dinlerden bazıları "Moon Tarikatı" ve "Scientology" örneklerinde görülebileceği gibi uluslararası boyuta da ulaşabilmektedir. Her toplumda ve dinde inançları kullanarak istismar eden ve kendilerine menfaat devşiren kişi ve gruplar olmuştur. Dikkatle incelendiğinde bu akımların çoğu sahte maneviyat ve mistisizm ritüellerine ve inanç sömürüsüne dayanmaktadır. İslam dünyasında ilk dönemlerde Müseylimetü'l-Kezzab, Secah, Tuleyha el-Esedî, Esved el-Ansî gibi isimler peygamberlik iddiasında bulunmuşlardır.

Geçmişte Şia'nın aşırı kolları içinde yer alan Bâtıniyye ve İsmailiyye arasında dönem dönem nübüvvet iddiası canlandırılmak istenmiş, bunun son yansıması olarak Bâbîlik, Bahâîlik olarak bilinen akım 1840'larda yeniden bu iddiayla ortaya çıkmıştır. Mirza Ali Muhammed ve onun öldürülmesinden sonra Mirza Hüseyin Ali, resûl oldukları ve İslam Dini'ni neshederek yeni bir din getirdikleri söylemiyle Bahâîlik adıyla ortaya çıkmışlardır. Benzer bir yaklaşımla ortaya çıkan bir isim de Hindistan'da Ahmediyye veya Kâdıyâniyye olarak bilinen akımın kurucusu Mirza Gulam Ahmed Kâdıyânî'dir (ö. 1908). Bu konuda bir diğer isim "Kur'an'ın matematiksel sistemi var" diyerek "19 Mucizesi" iddiasını ortaya atan ve Amerika'da 1990'da öldürülen Mısırlı Reşad Halife'dir.

İslam'ın dinî literatüründe mütenebbî denilen sahte peygamberler, aslında bir iddianın peşinden insanları sürüklerken kendilerini de kandıran zavallılardır. Böylesi isimlerin yalancılığı ve sahtekârlığı tercih ettikleri yaşam biçimiyle çoğu zaman hemen ortaya çıkmaktadır. Gerçek peygamberlerde var olan yüce sıfatların neredeyse tamamı bu sahte peygamberlerde zıtlarıyla görülür. Yalan, zina, para ve lüks düşkünü olmak, zevk peşinde koşmak, nefsanî arzularına göre yaşamak, iddialarında yalancı duruma düşmek, güven telkin etmemek gibi olumsuzluklar neredeyse önde gelen özellikleridir. Bazılarının geçmişi karanlıktır. Bazılarında ciddi şekilde psikolojik sorunlar vardır. Sahte peygamberler, insanları kendilerine çekebilmek için dinî vazifeleri azaltmakta (namazı ve orucu kaldırmak gibi), arzu ve isteklere göre bir din sunmakta (içkiyi ve zinayı helal kılmak gibi), bol vaatlerde bulunmakta, bağlılarına maddî rahatlık vb. imkânlar sunmaktadırlar.

D DİKKAT EDELİM

Hz. Âdem ile başlayan peygamberlik, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile son bulmuştur. Hz. Muhammed'den sonra peygamber gelmeyecektir. İslam âlimleri bu konuda icma etmiş, aksini düşünmeyi dinden çıkaran ve kişiyi küfre sokan bir durum olarak değerlendirmişlerdir

Günümüzde bazı İslam ülkelerinde doğrudan peygamberlik iddiasında bulunmasalar da aynı bulunanlar gibi (dikkatli olmayı gerektiren) yeni ve modern görünümlü anlayışlar da vardır. Özellikle seçilmişlik, kutsallık gibi kavramları istismar eden, rüyalara dayalı, mistik yönelişlere meyilli ve normal hayatın dışında apayrı bir atmosfer oluşturan yapılanmalara rastlanabilmektedir. Böylelikle sahih din anlayışını, gerçek nübüvvet ve vahiy inancını bulandırma yönünde hareket eden bu yapılanmalarda lider kültü ve onun mistik karizması etrafında adeta yeni bir din inşa edilmektedir.

P PAYLAŞALIM

Bazı insanlar niçin peygamberlik iddiasında bulunur? İnsanların gerçekte öyle bir şey olmadığı hâlde kendisine kutsallık atfetmesinin gerekçeleri neler olabilir? Kendisine vahiy geldiğini, metafizik güçlerle irtibatlı olduğunu, kendisinde sıra dışı bilgilerin ve özelliklerin bulunduğunu söylemenin sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son peygamber olduğu net bir şekilde dile getirilmiş, ayrıca gerçekte böyle bir şey olmamasına rağmen kişinin sanki vahye muhatap olmuş gibi kendisini anlatması çok ağır bir şekilde eleştirilmiştir.

- **"Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilir."**[50]
- **"Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken, 'bana da vahyolundu' diyenden ve 'ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim' diye söyleyenden daha zalim kim vardır? O zalimler, ölüm dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara: 'Haydi (bakalım bizim elimizden) canlarınızı kurtarın, Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun ayetlerine karşı kibirlilik taslamanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!' derken onların hâlini bir görsen!"**[51]

D DİKKAT EDELİM

Seçilmişlik, kutsallık gibi kavramları istismar eden, rüyalara dayalı, mistik yönelişlere meyilli ve normal hayatın dışında kendilerince apayrı bir atmosfer oluşturmaya çalışan kişilere ve yapılanmalara karşı bilinçli davranmalıyız.

Hz. Peygamber'in son peygamber oluşunu açıkça ifade eden Ahzâb suresi 40. ayetten başka işaret yoluyla bu konuyu destekleyen ayetler de vardır. Bu konuda dinin kemale erdirildiğini ve tamamlandığını bildiren ayet[52] ile Kur'ân'ın korunmuşluğunu ifade eden ayeti[53] örnek olarak verebiliriz. Ayette belirtilen peygamberlerin sonuncusu olma özelliği bizzat Hz. Peygamber tarafından da çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir:

- *"Risalet ve nübüvvet son bulmuştur. Benden sonra resûl de nebî de gelmeyecektir."*[54]
- *"Bana özgü olan beş isim vardır. Ben Muhammed'im ve Ahmed'im, ben o Mâhî (yok eden, silen'im) ki Allah benimle küfrü izale edecektir. Ben o Hâşir'im ki insanlar beni takip ederek haşrolunacaktır. Ben Âkib' (hâtemü'l-enbiyâ) im."*[55]
- *"Benim, benden önce gelen peygamberlere nispetle durumum şuna benzer: Bir adam büyük bir bina yaptırıp onu güzelce dayayıp döşedi, fakat bir köşede bir tuğlalık boş yer bıraktı. Ahali binanın etrafında dolaşıyor, güzelliğine hayran kalıyor fakat şunu söylemeden edemiyordu: 'Niçin bu tuğlanın yeri boş?' İşte ben o tuğlayım ve peygamberlerin sonuncusuyum."*[56]

50 Ahzâb suresi, 40. ayet.
51 En'âm suresi, 93. ayet; ayrıca bk. Hûd suresi, 18-19. ayetler.
52 Mâide suresi, 3. ayet.
53 Hicr suresi, 9. ayet.
54 Tirmizî, Menâkıb, 8; Dârimî, Mukaddime, 3.
55 Buhârî, Menâkıb, 17.
56 Buhârî, Menâkıb,18; Müslim, Fedâil, 32, Ebu Dâvûd, Fiten, 1.

B BİLGİ KUTUSU

Hâtemü'l-enbiyâ: Nebîlerin sonuncusu, nebîler silsilesinin son halkası anlamında kullanılan bir tabir olup, Hz. Muhammed'in gelişiyle nübüvvetin sona erdiğini ifade eder. Sözlükte "bir şeyi tamamlayıp sona erdirmek; mühürlemek" anlamlarına gelen hatm ile "Allah'tan haber verme" manasındaki nübüvvet kelimelerinden oluşan hatm-i nübüvvet (hatmü'n-nübüvve) tamlaması Allah ile kulları arasındaki elçilik görevinin sona erdiğini belirtir.

Kelam İlmi ve Güncel Meselelere Dair Bazı Çalışmalar:

Osmanlının son dönemlerinden günümüze kadar kelam ilminin yöntemini merkeze alan çok sayıda eser yazılmıştır. Bu eserler, bazen güncel meselelerin tamamını konu edinirken bazıları da bu meselelerden sadece birisini ya da birkaçını ele almıştır. Kelam ilmi ve güncel meseleler alanında ortaya konulan bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Kelamın İşlevselliği ve Günümüz Kelam Problemleri: Çağımızda İtikadi Sapmalar ve Kelami Çözümler, Günümüz Türkiye'sinde Kelam İlmi ve Temel Sorunları, İşlevsel Kelam İçin Vazgeçilmez Bir Kaynak ve Araç Olarak İnternet, Nasıl Bir Kelam ve Kelamcı gibi sunumların yer aldığı bu çalışma, bir sempozyum kitabıdır. 24-25 Eylül 1999'da 4. İlahiyat Fakülteleri Kelam Anabilim Dalı Eğitim Öğretim Meseleleri ve Koordinasyon Toplantısı'nda ilahiyat fakültelerinin kelam anabilim dallarında akademisyenlik yapan hocaların katıldığı bu sempozyumda, kelam ilminin günümüzdeki işlevi ve bazı yeni meseleler değerlendirilmiştir. Sempozyumda sunulan bildiriler ve tartışmalar A. Bülent Ünal ve A. Bülent Baloğlu tarafından kitap hâline getirilmiştir.

Tenkîhu'l Kelâm Fi Akâid-i Ehli'l- İslâm: Osmanlının son döneminde yaşayan meşhur kelamcı Abdullatif el-Harputî (1842-1916) tarafından Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan eser, Prof. Dr. Fikret Karaman tarafından "Kelam İlmine Giriş" adıyla günümüz Türkçesiyle yayına hazırlanmıştır. Harputî eserini, inatçı ve yıkıcı din karşıtı akımlara karşı koymak, kelam ilmini güncel meseleler konusunda aktif kılmak amacıyla önceki kelamcıların görüşlerinden de yararlanarak dinin esaslarını geniş bir şekilde ele alarak kaleme aldığını ifade etmektedir.

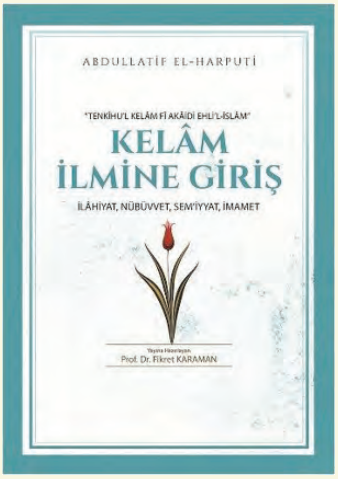

Allah'ı İnkâr Mümkün Müdür?: Osmanlının son zamanlarında batıda gelişerek İslam dünyasını etkisi altına alan din karşıtı fikir ve hareketlere kayıtsız kalmayan İslam âlimleri bu fikirleri reddetmek üzere çeşitli kitaplar yazmışlardır. Bunlardan birisi de Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi (1865-1914) tarafından kaleme alınan "Allah'ı İnkâr Mümkün Müdür?" adlı eserdir. Eser, materyalizmin ve ateizmin en önemli iddialarından olan birisi olan "Allah yoktur." anlayışını çürütmek ve Allah'ın varlığını ispat etmek amacıyla yazılmıştır. Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan eser, daha sonra günümüz Türkçesiyle farklı zamanlarda pek çok defa yayınlanmıştır.

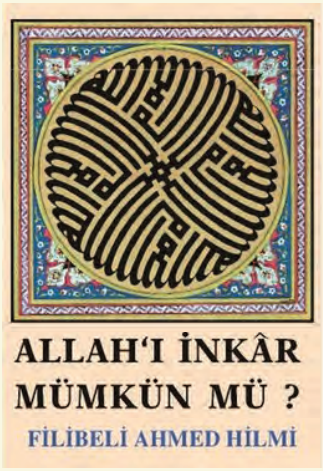

Allah'ın Varlığı: Ülkemizde yetişen önemli kelamcılardan olan Bekir Topaloğlu (1936-2016) tarafından kaleme alınan "Allah'ın Varlığı" (İsbât-ı Vâcib) adlı eser, Allah'ın varlığı konusunu klasik âlimlerden günümüze ele almaktadır. Eserde Allah'ın varlığı konusunda kullanılan deliller ilmî ve felsefi ölçülere göre bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Allah'ın varlığı konusunda Kur'an-ı Kerim'in üslubu ile bazı İslâm âlimlerinin ve matematik, biyoloji, tıp, kimya gibi alanlarda derinleşen makul bilginlerin yöntemindeki benzerliğe dikkat çekilmiştir.

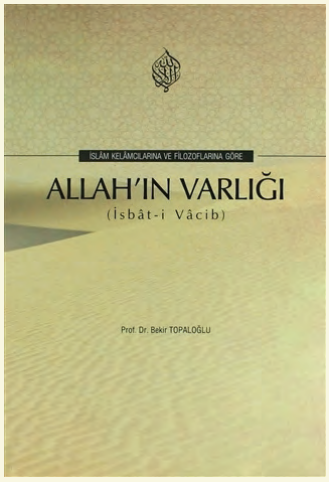

OKUMA PARÇASI

SON PEYGAMBER

Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberlerin sonuncusudur, Hatemü'l-Enbiya'dır. Ondan sonra peygamber gelmeyeceği gibi, getirdiği şeriat da son ilahi kanundur. Onunla birlikte daha önceki şeriatler yürürlükten kaldırılmış olup, kıyamete kadar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dini bakidir.

Bir peygamberde bulunması gereken bütün vasıflara sahip olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu nitelik ve özelliklerini bütün ashap tanıdığı gibi, ondan sonraki Müslüman nesiller de tevatüren öğrenmişler ve ona ihlas ve samimiyetle bağlanmışlardır.

Onun daha önceki milletlerden ve daha sonra vuku bulacak şeylerden haber vermesi, asla yalan söylemeyip, ashabı üzerinde sarsılmaz bir nüfuz ve sevgi hâlesi oluşturması, peygamberliğinin açık delillerindendir.

O herhangi bir öğrenim görmediği, ümmi olduğu hâlde en son dinin tebliğ ve talim edicisi olarak ortaya çıkarak Müslüman nesiller üzerinde büyük, derin tesirler icra etmiş, her hareketi bir sünnet olarak yaşanmak istenmiştir.

Kur'an'ın ifadesiyle güzel örnek olması hasebiyle hakkında pek çok şeylerin söylenmesine (na't ve mevlidler) ve yazılmasına sebep olmuştur. O manevi şahsiyetinin büyüklüğü ve yüceliğiyle her devirde müminlerin ideali olarak kalmıştır.

(Şerafettin Gölcük ve Süleyman Toprak, Kelam, s. 378,.)

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A Aşağıda verilen açık uçlu soruları cevaplayınız.

1- Ateizm, nihilizm gibi akımlarca dindarları köşeye sıkıştırmak için kullanılan kötülük problemini anlatınız.

2- Yeni İlm-i Kelam'ın klasik kelam ilminden farklılaştığı noktalar nelerdir? Yazınız.

3- Deizm hakkında bilgi veriniz ve yaratmasına rağmen insanlarla ilgilenmeyen, insanların dualarına karşılık vermeyen bir Tanrı anlayışını tartışınız.

4- Kelam ilminin inanan insanlara ne tür faydaları olabilir? İnkârcı akımları bilmek niçin önemlidir? Mutezile'nin beş temel ilkesi (usûl-i hamse) nedir? Açıklayınız.

5- Şirk konusunda şu ayeti de göz önünde bulundurarak bilgi veriniz: **"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir."** (Enbiya suresi, 22. ayet).

B Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların yanına (D), yanlış olanların yanına (Y) yazınız.

1- (.....) Günümüzde İslam dinini, çağdaş inkârcı akımlara karşı savunan ilim dalı tefsirdir.

2- (.....) Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı şekliyle peygamberlerin asıl uğraştığı konu, Allah'ın varlığının ispat edilmesi değil, insanların şirki bırakarak, Allah'ın birliğini kabul etmeleridir.

3- (.....) İslam inancına göre Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberlerin sonuncusu olup, ondan sonra peygamber gelmeyecektir.

4- (.....) İnkârcı akımlar Batıda ortaya çıkmıştır ve İslam dünyasında kısmen de olsa etkili olmuştur.

5- (.....) Kötülük probleminin çözümü, Allah'ın isim ve sıfatlarını iyi bir şekilde anlamaktan geçer.

C Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1- "Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır. O size ancak kötülüğü, çirkini ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder." (Bakara suresi, 168-169. ayetleriyle) reddedilen inkârcı akım aşağıdakilerden hangisidir?

A. Ateizm B. Deizm C. Politeizm D. Sekülerizm E. Satanizm

2- Hep kötülükleri görmeyi, dünyada hâkim olanın kötülük olduğunu düşünmeyi, hayata kötümser ve karamsar bir bakış açısıyla bakmayı ifade eden yaklaşım aşağıdakilerden hangisidir?

A. Pesimizm B. Optimizm C. Ateizm D. Politeizm E. Pozitivizm

3- Türkçede ruh göçü, yeniden doğuş gibi anlamlar verilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Satanizm B. Tenasüh C. Nihilizm D. Sekülerizm E. Laiklik

4- Her şeyi bilime, gözleme ve deneye dayandırmaya çalışan, görünmeyen varlıkları yok hükmünde ve anlamsız kabul eden, din çağının artık bittiğini ve bilimsel gelişmeler sonunda insanların dine ihtiyacının kalmayacağını savunan akım aşağıdakilerden hangisidir?

A. Deizm B. Ateizm C. Pozitivizm D. Nihilizm E. Politeizm

5- Türkçede bilinmezcilik ya da bilinemezcilik olarak tarif edilen, yaklaşımı itibariyle net bir karar verememeyi, bilginin kesin olamayacağını ve kuşku duymayı anlatan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Pozitivizm
B. Satanizm
C. Sekülerizm
D. Agnostisizm
E. Reenkarnasyon

D Aşağıdaki cümlelerde verilen boşlukları uygun ifadelerle doldurunuz.

[sekülerizm - reenkarnasyon - şirk - deizm - mütenebbi]

1- Gerçekte öyle olmadığı hâlde vahiy aldığını söyleyerek insanları kendisinin peygamber olduğuna inandırmaya çalışan kişilere İslami literatürde ..... denir.

2- Türkçeye dünyevileşme olarak çevrilen ..... kavramı, bazı ülkelerde laiklik kavramı yerine kullanılır.

3- Özellikle uzak doğu dinlerinde yaygın olarak kabul edilen ve ruh göçü anlamında kullanılan inanışın batı dillerindeki karşılığına ..... denir.

4- Bir yaratıcı olması gerektiğini kabul etmekle birlikte, bu yaratıcının âleme ve insana müdahil olmadığını, adeta yarattıktan sonra bu âlemle ve insanla ilgilenmediğini savunan anlayışa felsefede ..... denir.

5- Tanrı'nın bir değil de çok olduğunu savunan, putlar, atalar, tabiat güçleri, hayvanlar gibi farklı varlıkları da Tanrı olarak görebilen çoktanrıcılığın İslam dinindeki karşılığına ..... denir.